

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

Kultuurhariduse osakond
kunstide ja tehnoloogia õpetaja

Heldin Pajumägi

**ANDEKUSE MÕISTE JA ANDEKAT ÕPILAST
TOETAVATE TUGIMEETMETE KÄSITLUS
EESTI ÕIGUSES NING HARJUMAA
KOOLIDES**

Magistritöö

Juhendaja: Viire Sepp, PhD

Hasso Kukemelk, PhD

Kaitsmisele lubatud _____

Viljandi 2019

SISUKORD

SISSEJUHATUS	2
1. TEOREETILINE RAAMISTIK.....	4
1.1 Andekuse mõiste	4
1.2 Andekatele suunatud tugimeetmed	7
2. METOODIKA	10
3. TULEMUSED	12
3.1 Andekuse mõiste ja tugimeetmete käsitus Eesti õiguses alates 1992. aastast	12
3.2 Andekuse mõiste ja tugimeetmete sätestamine Harjumaa koolide dokumentatsioonis	22
4. JÄRELDUSED.....	34
4.1 Andekuse mõiste sätestatus Eesti õigusruumis	34
4.2 Andekatele suunatud tugimeetmete sätestamine Eesti õigusruumis.....	37
KOKKUVÕTE	43
KASUTATUD ALLIKAD	45
SUMMARY	50
LIHTLITSENTS	51

SISSEJUHATUS

„Andekal lapsel on kuldsele keskpärasusele orienteeritud haridussüsteemis raske hakkama saada. Ta on teismoodi – ei ta räägi, ei ta reageeri ootuspäraselt. ... Inimest väärtustavas ühiskonnas ei tohi ükski laps kaduma minna, seda enam andekas laps“. (Kello 2004, 5)

Eesti Vabariigi põhiseaduse (1992) § 37 lg 1 sätestab igäiue õiguse haridusele, mis tähendab, et igäihel on õigus haridusele sõltumata tema erivajadusest. Kaasava hariduse põhimõtte sätestati Eestis 2010. aastal jõustunud põhikooli- ja gümnaasiumiseadusega, mille eesmärk on haridussüsteemis arvestada iga õppijaga. See tähendab seda, et koolis tuleb arvestada nii nendega, kes vajavad järelaitamist kui ka nendega, kelle võimed on eakaaslastest kõrgemad. Kaasava hariduse rakendamisel peab õpetaja üheaegselt tulema toime kõigi õppijatega ning arvestama nende mitmekesiste vajadustega. Samaaegselt võeti kastutusele termin „hariduslik erivajadus“. Seadusandja määratles 2010. aastal ühe haridusliku erivajadusena ka andekuse.

2018. aastal muudeti põhikooli- ja gümnaasiumiseadust ning haridusliku erivajaduse selgesõnaline määratlus jäeti seadusest välja põhjendusega, et see märgistab õpilasi ning ei taga nendele lastele piisavat tuge. Seadusesse jäi sõnapaar „hariduslik erivajadus“ alles. Kuidas siis aru saada, mis on hariduslik erivajadus ja milliseid tugimeetmeid nendele õpilastele peaks rakendama?

Andekust peetakse rikkuseks ja andekalt oodatakse palju, kuid kas haridussüsteem toetab neid piisavalt? Kas neid märgatakse õigel ajal, et nende areng oleks toetatud? Need on vaid mõned küsimused, mis seaduse muudatusega on kaasnenud. H. Põlda (2018) toob oma doktoritöös välja, andekad jäävad sageli koolisüsteemis märkamata ja toetamata, sest nendega tegelemiseks napib ressursse.

Aga kuidas siis andekaid õpilasi märgata, kui me ei ole andekust konkreetselt määratlenud. Andekad õpilased ei ole ju seetõttu, et seadusandja täna enam selgesõnaliselt andekust ei määratle, koolidest lahkunud. Pigem on kaasava hariduse kontekstis räägitud hoopis sellest, et andekad lapsed on kõrvale jäetud, käibib ju nende kohta müüt, et nad saavad alati hakkama. (Sepp 2010) Kehtiv põhikooli- ja gümnaasiumiseadus sätestab andekale õpilasele individuaalse õppekava koostamise ning aineõpetajate või teiste spetsialistide

poolt juhendamise haridusprogrammides või teistes haridusasutustes. Seega kasutab seadus ise mõistet, mida ei defineeri.

Tänane koolisüsteem nagu eelnevalt K.Kello märgib on suunatud kuldsele keskpärasusele ning andekatel õpilastel on selles keskkonnas keeruline toime tulla. Johannes Käis märgib, et „Õpetaja töö ei kannu vilja, kui lapse hing ei suuda pakutavat vastu võtta, kui õpetus last ei erguta ega huvita“. (2018, 77)

Eelnevale tuginedes ongi töö eesmärgiks välja selgitada, kuidas on sätestatud andekus ja andekat õpilast toetavad tugimeetmeid Eesti õiguses ning Harjumaa koolides. Eesmärgist tulenevalt on püstitatud järgnevad uurimisküsimused:

1. Kas ja kuidas on andekuse mõiste leidnud sätestamist Eesti õigussüsteemis (s.h kooli siseses dokumentatsioonis)?
2. Millised tugimeetmed andekate laste toetamiseks on sätestatud Eesti õigussüsteemis ning Harjumaa koolides?

1. TEOREETILINE RAAMISTIK

1.1 Andekuse mõiste

Andekust kui mõistet ei ole lihtne üheselt määratleda, pigem rõhutatakse fenomeni keerukust. (Unt 2005, Sepp 2010, Põlda 2018) Defineerimine sõltub ka põhjusest, milleks seda mõistet kasutatakse, sest andekust ja võimeid ei tajuta ühtemoodi. Andekuse kui haridusliku erivajaduse tuvastamiseks on selle mõiste sisustamine väga oluline, sest sellest sõltuvad tugimeetmed, mida neile õpilastele võimaldatakse. Kuna mõiste defineerimine on keeruline, siis sageli vaadeldakse hoopis erinevaid andekuse mudeleid.

Algselt on intelligent sust ise peetud andekuseks (Unt 2005, Põlda 2018), kuna siin mõistetakse üldisi vaimseid võimeid. Seda põhjusel, et intelligentsustestiga (IQ-testiga) mõõdetav kognitiivne võimekus oli andekuse määratlemise esimene kriteerium. (Mönks 2004)

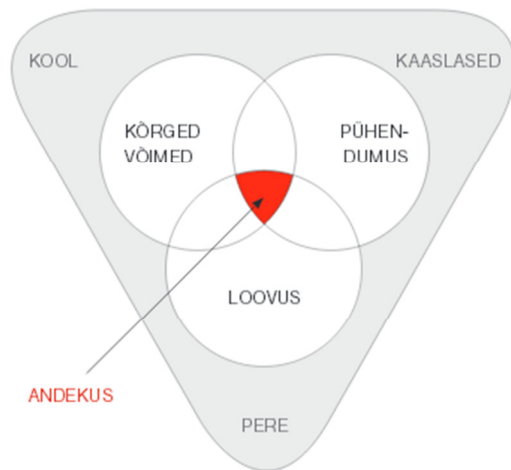
Hariduse ja kasvatuses sõnaraamatus (HKS 2014) määratletakse andekust läbi talendi ja kõrgete võimete taseme. Kusjuures märgitakse, et andekus võib tingida erivajaduse õppes ja kasvatuses, mis tähendab teha muudatusi või kohandusi õppekavas ja/või õppekeskkonnas.

Andekuspedagoogikas leitakse, et andekad on lapsed, kellel on individuaalne potentsiaal saavutada silmapaistvaid tulemusi ühel või mitmel alal. (Cropley & Urban 2002, Mönks 2004, Unt 2005, Sepp 2010, Pfeiffer 2012) Näiteks on juba 1916. aastal Stern väljendanud, et andekus on ainult potentsiaal ja veel mitte saavutus. (Mönks 2004) Andekust võib käsitleda nii eelduste, tulemuste kui ka väärtuste aspektist – jällegi mis on see eesmärk, mis põhjusel soovitakse andekust määratleda. (Sepp)

Mõisteid andekus ja talent kasutatakse sünonüümidega. (Unt 2005, HKS 2014, Põlda 2018) Talenti on mõnel juhul peetud eriti silmapaistvaks ja kõrgetasemeliseks andeks. Mõnel juhul räägitakse veel geniaalsusest, kui andekuse (talendi) kõrgeimast astmest.

Andekust käsitletakse kui kindlatest komponentidest koosnevat süsteemi, mille tuntuim esindaja on Joseph S. Renzulli. Ta osundas, et varasemalt ainult intelligentsustestide abil mõõdetud andekus on pigem n.ö kooliandekus, mis aga ei võimalda mõõta võimet luua

midagi uut ja unikaalset. (Renzulli 2002) Renzulli nn „kolme ringi mudeli“ järgi koosneb andekus intelligentsusest (vaimsetest võimetest), loovusest ja motivatsioonist (pühendumisest). Andekuse eeldused peituvadki nende tegurite kokkulangevuses. Selle mudeli kriitika on seotud sellega, et lapse kasvukeskkonda ei arvestada. Seda mudelit täiendaski Franz Mönks, tuues mudelisse ka andekust mõjutavad sotsiaalsed tegurid – perekonna, kooli ja keskkonna. Eelnevale tuginedes nimetataksegi seda täna Renzulli-Mönksi andekusemudeliks. (Unt 2005)

Joonis 1. Renzulli-Mönksi mudel (Sepp 2010, 9)/<https://www.teaduskool.ut.ee/et/andekus-voimekus>.

Sarnase käsitluse leiab ka Robert Sternbergilt (2005), tema käsitluse järgi on andekuse komponendid loovus, intelligentsus ja elutarkus. Sterneberg leiab, et tuleks eristada mitut tüüpi intelligentsust ning peab ise oluliseks just praktilist intelligentsust, analüütilise ja loova intelligentsuse kõrval. Praktiline intelligentsus on oskus ja võime igapäevaelulisi probleeme lahendada. (Sternberg, Forsythe jt 2003)

Paljud andekuse mudelid sisaldavad loovust olulise eeldusena andekuse ja talendi avaldamiseks. Tegemist on mitmetahulise mõistega, mille tunnuseks on kõige sagedamini peetud nn probleemitundlikkust, mis tähendab võimet oma teadmisi rakendada uutes, ebatavalistes tingimustes ja uue loomist. (Kaufman, Kaufman, Beghetto) Loovus hõlmab loomist kui tegevust ning loomingut, kui loome tulemust, kusjuures seda mõjutavad nii isiksuseomadused kui ka motivatsioon. (Sepp 2010, 2013) Kõige olulisemaks loovuse omaduseks on lakkamatu uudishimu kõige vastu. (Sepp 2010) Loovuse avaldamiseks on vaja nii põhiteadmisi kui ka erioskuste baasi, samuti oskus tegevusi planeerida ning oma arengut hinnata. (Sepp 2013)

Andekuse osadest on väga olulisel kohal ka motivatsioon, mis tähendab sisemist vajadust andekohase tegevuse järele, pühendumist ning valmisolekut pingutuseks. (Sepp 2010) Professor Mönks (2004, 17) märgib, et „isiksuse nn tervete osade ärakasutamine on kõigi andekate/loovate laste kohtlemise alus, ainult see võimaldab arendada nende potentsiaali“. Andekas laps tegutseb siis, kui tal on selleks huvi, mida loovam ta on seda enam teeb ta tegemise enda pärast. (Vikat jt. 2001)

Renzulli-Mönksi mudeli kõrval tuntakse veel teisi andekuse mudeleid. Nii on Tannenbaumi mudelit hinnatud just tema kompleksuse poolest. Siin on ühendatud intellektuaalne külg ning isiksuse- ja keskkonnafaktorid. Sisse on toodud ka võimaluse või juhuslikkuse faktor. (Unt 2005) Saksa teadlaste Helli-Hany mudelis (kasutusel ka nn Müncheneri mudel) on aga kokku võetud lisaks andekuse faktoritele, keskkonnale ja isiksuseomadustele ka jõudlus (tulemus). (Unt 2005, Sepp 2010) Ning viimane mudel, mida võiks käsitleda on Gagné mudel, milles on kokku võetud kõik olulised andekuse teooriad. Nii leiab Gagné, et anne on võimete eeldus ning talent juba väljakujunenud võime. Ta nimetab loomupäraste annetena: intellektuaalseid, loovaid, sotsioafektiivseid ja sensomotoorseid andeid. Samas toob ta välja ka kolm tegurit, mis andeid mõjutavad. Nendeks on isiksuslikud, keskkonna- ja šanss juhusliku tegurina. Nimetatud tegurid võivad annet mõjutada nii positiivselt kui ka negatiivselt. (Unt 2005, Sepp 2010)

Andekuse võib suuresti jagada üld- ja eriandekuseks. (Subotnik, Olszewski-Kubilius & Worrell 2011) Eriandekusena käsitletakse andekust mingil kitsamal alal (näiteks matemaatika, muusika, kujutav kunst jm).

Haridusliku erivajadusena leidis andekus esmakordselt kajastamist USA-s 1969. aastal (Marland 1971) ning on kasutusel nn Marlandi definitsioonina. Sõnastatud on ta järgmiselt „[A]ndekad on need lapsed, kes on identifitseeritud professionaalselt kvalifitseeritud isikute poolt ja kes väljapaistvate võimete tõttu suudavad saavutada kõrgeid tulemusi. Need lapsed vajavad selleks, et realiseerida oma potentsiaali iseenda ja ühiskonna heaks diferentseeritud kasvatusprogramme ja/või kohtlemist, mida ei suuda neile pakkuda traditsioonilised kooliprogrammid. Kõrgeteks tulemusteks võimeliste laste hulka kuuluvad need, kes on demonstreerinud mõnda järgnevalt loetletud võimetest kas eraldi või kombineeritult:

- 1) üldist intellektuaalset võimekust;
- 2) spetsiifilist akadeemilist võimekust;

- 3) kreatiivset ehk loomingulist mõtlemist;
- 4) liidrivõimeid;
- 5) võimekust tegeleda kujutava või näitekunstiga;
- 6) psühhomotoorset võimekust. “ (Saul, Sepp, Päiviste 2007, 9)

1.2 Andekatele suunatud tugimeetmed

Andekas õpilane kaotab huvi ja motivatsiooni, kui ta ei saa ennast arendada, seetõttu on oluline leida just sellele õpilasele sobivad tugimeetmed. J. Käis (2018) märgib, et õige ja eduka kasvatus ning õpetuse aluseks on lapse individuaalsuse tundmine. Seetõttu on oluline välja selgitada iga õpilase loomulikud omadused ja võimed. Oluline mõte J. Käisilt (2018, 91) on järgmine „Peame loobuma mõttest, et me õpetame või isegi, et me võime õpetada klassi: me õpetame indiviide klassis.“ Ehk selleks, et seda teha on tarvis õpetust individualiseerida ning kohandada õpilase individuaalsusega õigel viisil ja määral. Ühtlasi toob Johannes Käis (2018) välja, et harilikus koolis ei ole selle nõude täitmine lihtne, individualiseerimine on väärtuslik aga raskeim pedagoogiline kunst.

Koolil tuleb teha kõik võimalik, et õpilase sünnipärased eeldused loovuseks ja väljapaistvuseks saaksid teostuda. Ehk kool peab õpetamisel kasutama niisuguseid õppemeetodeid ja –vorme, mis võimaldavad kõige paremini õpilase aktiivset ja loovat pühendumist õppetööle. Selleks, et õpilasel säiliks tema sisemine soov õppida, tuleks neil lasta võimaluse piires ise valida õppeülesanded; minimaalselt kontrollida töö tulemusi; lasta läheneda ülesannetele neile sobival viisil ning anda piisavalt aega oma tegevusest arusaamiseks ja probleemi mõistmiseks. (Krull 2018)

Andekad lapsed vajavad, et neile antavad ülesanded stimuleerivad andekaid lapsi intellektuaalselt oma võimete kohaselt mõtlema ja töötama. Selle parimaks viisiks on õppe individualiseerimine. Individualiseerimine võib toimuda järgmiste võtetega (Unt 2005, Sepp 2010):

- 1) homogeensete klasside (rühmade) moodustamine – süvaõppega klassid ja koolid, kuhu õpilased koondatakse kokku mingite ühtsete tunnuste abil, näitena võib tuua muusikakoolid, progümnaasiumi, õppesuunad gümnaasiumis, tasemerühmad;
- 2) õppe läbimine individuaalselt erinevas tempos, aktseleerimine ehk õpe kiirendatud või indiidipärasel tempos;

- 3) õpe heterogeenses klassides või rühmades – õppematerjalide diferentseerimine, valikkursused. See tähendab, et kogu klassile ei anta ühesuguseid ülesandeid, vaid konkreetsest õpilasest lähtuvalt, arvestades tema teadmisi ja oskusi. Õpetaja võib jätta mõne ülesande ka vahele ja anda pigem ülesande, mis seondub õpilase huviga, suurendades siin ka õpimotivatsiooni. Siin on hea võimalus anda andekale õpilasele lõimumist nõudvaid ülesandeid, sest andekaid iseloomustab süsteemse mõtlemise võime, samuti võib tegemist olla avastus- ja probleemõppega. Välja võib tuua ka õpioskuste arendamise, kus õpilane peab näiteks korruga töötama mitme allikaga. (Unt 2005)

Õpilase seisukohalt võivad õppeülesanded olla individualiseeritud neljal viisi: kohustuslikud, valikulised, vabatahtlikud ja õpilase enese leitud. (Unt 2005) Kohustuslikud on sellised, mida õpilane peab kindlasti tegema. Valikulised, kus õpilasel on võimalus valida erinevate ülesannete vahel. J. Käis (2018) märgib, et erinevates klassides on valiku põhimõtted samad, kuid vanemates klassides nende teostamise võimalused avarduvad: õpilased suhtuvad teadlikumalt oma töö eesmärkidesse ja oskavad paremini iseseisvalt töötada. Vabatahtlikud on sellised, mille puhul õpilane ise otsustab, kas ta teeb seda või mitte, tihti oleneb see just sellest, kas õpilasel on selle vastu huvi. Õpilase enda poolt leitud ülesanded on aga kõige enam individualiseerimisega seotud, sest õpilane loob ise endale ülesande (lisalugemine, katsed, uurimused jmt). (Unt 2005)

Johannes Käis (2018) toob õpetuse individualiseerimise juures välja olulisena õpilase iseseisva töötamise loomulikus tempos. Vaimse töö viljakuse eelduseks on just võimalus rahulikult, segamatult oma töösse süveneda, milleks iga inimene püüab endale vajalikud tingimused luua. Seega on oluline tabada õpilase loomulik töö tempo ning kohandada õpetuse tingimused tema võimetega ja tempoga vastavaks.

Teoreetilistele allikatele toetudes võib andekatele arengu toetamiseks mõeldud tugimeetmed jaotada kolmeks: aktseleratsioon, õppekava rikastamine ja erinevad mitteformaalhariduslikud programmid. (Sepp 2010)

Aktseleratsioon on siin käsitletav kui kiirendatud tempos õppimine. Praktikas tähendab see varasemat kooli minekut või klassi vahele jätmist ehk siis lapse õpet ealisest vanemate, kuid vaimselt samal tasemel olevate laste klassis. (Pittelkow, Jacob 2004) Klassi vahele jätmist on harva, kuid arvatakse, et see on kõige efektiivsem I kooliastmes, kus see toob

kaasa ka kõige vähem probleeme. Samuti võib tegemist olla mõne aine õppimisega vastavas tasemerühmas või valikkursustena väljaspool kooli. (Sepp 2010) Aktseleeratsiooni puhul võib tegemist olla ka õppekava läbimisega kiiremas tempos või ka üksikute ainete kaupa. (Saul, Sepp, Päiviste 2007) Võimalik on õpe läbida ka integreeritud õppekaval ehk siis lisaks üldharidusele saadakse mingi spetsiifiline erialakoolitus. Individuaalõpe, kas siis koduõppena või mentorite juhendamisel. Õpe, mida õpilane läbib näiteks huviringis ehk n.ö väljatõstmise, kus õpilane omandab õppekava kohased teadmised koolist väljaspool. (Sepp 2010)

Õppekava rikastamine tähendab aine- ja huviringe, muuseumite, teaduskeskuste jms külastamist, mitmekesise materjali pakkumist. Õppe rikastamise puhul on oluline huvi tekitamine ja vabatahtlikkus, sest siis toimub loomulik õppimine, mis omakorda arendab mitmekülgeid oskusi. (Unt 2005, Sepp 2010) Siin võib tegemist olla nii valik- kui ka vabaainetega. Näiteks omandab õpilane lisaõppeained või siis hoopis süveneb mõnda ainesse, s.h aineringid. (Unt 2005, Saul, Sepp, Päiviste 2007) Häid võimalusi pakub selleks lõimimine, õppekava eri osade seostamine.

Mitteformaalhariduslikud programmid ei ole seotud õppekavaga ning tegemist on tegevusega väljaspool kooli (konkursid, võistlused, teaduskeskused jmt). (Sepp 2010)

Õppetöö individualiseerimise ja diferentseerimise osas peetakse parimaks viisiks õpilasele individuaalse õppekava koostamist, sest sellisel juhul arvestatakse enim lapse võimete ja vajadustega. Oluline on, et õppetöö diferentseerimine ja individualiseerimine andeka õpilase jaoks peab olema selgelt eesmärgistatud ning arvestama lapse võimeid ja isiksust, ainult sellisel juhul on tagatud lapse arengu toetamine. (Sepp 2010)

Andeka õpilase teoreetilised tugimeetmed võtab Viire Sepp (2012, 8) kaasava hariduse kontekstis kokku järgnevalt: „Õppe kohandamine andekate vajadustele tähendab kaasava õppe kontekstis esmajoones kriitilist mõtlemist arendavate ja avatud, loovaid lahendusi võimaldavate ülesannete pakkumist ning õpilase seasmise motivatsiooni toetamist valikuvabaduse ja –võimaluste ning autonoomsuse suurendamisega. Erakordse andega õpilaste puhul tuleb läheneda märksa individuaalsemalt: rakendada aktseleerimist, koostada õpilasele individuaalne õppekava, vajadusel kaasata mentoreid-eksperte õpilase andekuse valdkonnas, vajadusel leida täiendavaid ressursse või aidata suunata õpilane mõnda teise õpiasutusse, et tema anded saaksid maksimaalselt välja areneda.“

2. METOODIKA

Magistritöö eesmärgi saavutamiseks on kasutatud meetodina dokumendianalüüsi. Analüüsitud on Eestis alates 1992. aastast vastu võetud haridusvaldkonna õigusakte, mis on puutumuses töö teemaga ning valimi moodustanud Harju Maakonna koolide arengu- ja õppekavasid.

Valim moodustati järgmiselt: Harju Maakonnas on 2018/2019 õppeaastal 62 kooli. Valimi moodustamisel oli oluline, et sellesse jääksid erinevat tüüpi ja eri suurusega koolid ning vähemalt mõnest neist õpiks autorile teadaolevalt andekas õpilane. Selleks tegi töö autor kõikidele Harjumaa koolidele teabenõude, milles palus koolilt infot, kas nende koolis õpib õpilane, kellele on koostatud individuaalne õppekava andekuse alusel. Koolid järjestati tähestikulisest ning valikukriteeriumitele vastas kõige paremini valikus iga seitsmes kool, kokku 8 kooli, millest moodustuski valim. Koolid on töös kodeeritud juhuslikkuse põhimõttel.

Eesti Vabariigi põhiseaduse (1992) § 37 lg 1 sätestab, et õppimine on kooliealistel lastel seadusega määratud ulatuses kohustuslik. Seda täpsustab põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse § 9 lg 1, mille järgi on isik koolikohustuslik põhihariduse omandamiseni. Eelnevast tulenevalt ongi analüüsis pööratud tähelepanu põhiharidust puudutavale dokumentatsioonile ning täna eraldi kehtivat gümnaasiumi riikliku õppekava ei ole analüüsitud.

Analüüs teostati kooli arengukavale ja õppekavale. Kooli arengukava on dokument, milles määratakse kooli arengu eesmärgid ja põhisuunad, vastavalt põhikooli ja gümnaasiumiseaduse § 67 lg-le 1. Kooli arengu eesmärgid ja põhisuunad võiks autori arvates sisaldada sätteid, kuidas tuleb kool toime ja areneb üha suureneva nõudega korraldada koolis õpe kaasava hariduse põhimõttel ning arvestab kõikide õpilaste individuaalsusega.

Põhikooli riikliku õppekava (2018) § 24 lg 1 järgi koostab põhikool kooli õppekava lähtudes riiklikust õppekavast. Kooli õppekava on põhikooli õppe- ja kasvatustegevuse alusdokument, milles kirjeldatakse õppe rõhuasetused ja tegevused õppekava täitmiseks. Kooli õppekava üldosa peab sisaldama, riikliku õppekava § 24 lg 6 punkti 6 järgi, hariduslike erivajadustega õpilaste õppekorralduse põhimõtted ja tugiteenuste rakendamise

korda. Eelnevale tuginedes ongi analüüsimiseks võetud kõige olulisema kooli dokumendina just kooli õppekava.

Analüüsi aluseks olevate Eestis alates 1992. aastast vastu võetud haridusvaldkonda puudutavate õigusaktide tekstid on leitavad Riigi Teatajast. Õigusaktide kehtivust on kontrollitud seisuga 15.05.2019. Valimis olevate koolide arengukavasid ja õppekavasid on analüüsitud koolide kodulehekülgedel olevate dokumentide põhjal 15.05.2019 seisuga.

Eestis alates 1992. aastast vastu võetud haridusvaldkonda puudutavatest õigusaktidest ning koolide arengukavadest ja õppekavadest otsiti esimeses etapis sõnu „andekus“ ning „hariduslik erivajadus“. Teises etapis oli eesmärgiks välja selgitada, kas õigusaktis esines üksnes otsitav sõna ja/või oli antud ka selle sõna sisuline määratlus. Järgnevas etapis otsiti õigusaktidest andekatele suunatud teooriast tulenevaid tugimeetmeid ja/või õppe individualiseerimisele viitavaid meetmeid. Saadud tulemused on välja toodud järgnevas peatükis.

Haridusvaldkonda puudutavates õigusaktides tehtavad muudatused ei taga enam töö valiidsust, sest õigusaktide muutumisel muutuvad ka töö tulemused. Seda põhjusel, et koolide arengukavad ja õppekavad põhinevad hetkel kehtival õigusel ning õiguslike aluste muutumisel tuleb muuta ka vastavaid dokumente. Töö tulemused on ülekantavad ka teistesse Eesti maakondadesse.

3. TULEMUSED

3.1 Andekuse mõiste ja tugimeetmete käsitlemine Eesti õiguses alates 1992. aastast

Antud alapeatükis leiavad käsitlemist põhikooli õppe korraldust puudutavad õigusaktid nende vastuvõtmise järjekorras. Alustatud on valdkonna kõige olulisemast õigusaktist ehk haridusseadusest, mis sätestab üldised alused kogu haridussüsteemile. Edasi on käsitletud põhikooli- ja gümnaasiumiseadust, kui põhikooli õpet reguleerivat õigusakti ning selle seaduse rakendusakte, mis on puutumuses töö teemaga.

Eesti Vabariigi haridusseaduse algses redaktsioonis (edaspidi HS), mis on vastu võetud 1992. aastal ei nimeta otsesõnu andekaid õpilasi, küll on aga eraldi §-s 10 sätestatud teiste erivajadustega õpilaste ehk hälvikute õpetamine. Samas võib HS § 4 lg-st 1 välja lugeda, et riik ja kohalik omavalitsus tagavad igäihe võimalused koolikohustuse täitmiseks ja pidevõppeks. Haridusseaduse §-s 11 on üldharidust nimetatud, kui süsteemi, mis võimaldab inimesel kujuneda pidevalt arenevaks isiksuseks, tegutseda loovalt.

Esimene põhikooli- ja gümnaasiumiseadus (PGS 1993) võeti vastu 15.09.1993 ning kehtis ajavahemikul 10.10.1993 kuni 31.08.2010. Osundatud seaduse algredaktsioonis ei ole mainitud andekaid õpilasi.

PGS (1993) § 31 p 1 andis õpilasele õiguse valida oma huvidele ja võimetele vastav kool, valida õppeaineid koolis õpetatavate valikainete piires või õppida individuaalse õppekava järgi. Viidatud seaduse § 4 lg-s 1 on nimetatud võimalus saada eriõpet, eriabi, kasvatus eritingimusi ja ravi ning osundatud paragrahvi 4. lõikes on toodud välja, et eriõppe puhul võib õppeaastate arv üldõppekavast erineda.

PGS (1993) § 20 sätestas võimaluse täita koolikohustust kodus õppides. Haridusministri 07.06.1996 määrusega nr 16 kinnitatud „Kodu ja haiglaõppe korraldamise juhendi“ punkti 4 järgi oli võimalik õpilast kodus õpetada I-IV klassi õppekava ulatuses. Haridusministri 30.10.1998 määrusega nr 26 kinnitatud „Koduõppe korra“ p 4 järgi võimaldati kodus õpetust juba VI klassi õppekava ulatuses. Klassi piirangud kaotati haridus- ja teadusministri 21.12.2007 määruse nr 83 „Koduõppe korraga“.

Vabariigi Valitsuse 06.09.1996 määrusega nr 228 kinnitati „Eesti põhi- ja üldkeskhariduse riiklik õppekava“ (Õppekava 1996), mille üldosas ei ole andekust mainitud. Kehtestatud õppekava (1996) üldsätete punkt 11 sätestas, et erivajadusega laste õpetamisel tavakoolides kasutatakse individuaalseid õppeplaanide, mis tagavad õpetuse-kasvatuse korrigeeriva suunitluse. Osundatud õppekava lisas 3, mis puudutab matemaatika õppekava on nimetatud matemaatikas andekaid õpilasi ja õpetamise ülesandeks on sealjuures tagada neile võimete takistamatu areng. Samuti on lisas 11, kehalise kasvatuse gümnaasiumi õppekava osas toodud välja individuaalse kehalise võimekuse juures andekus. Viidatud määrusest võib järeldada, et juba siis mõisteti vajadust tegeleda andekate õpilastega.

Haridusministri 12.09.1997 määrusega nr 17 kinnitatud „Individuaalse õppekava koostamise ja rakendamise korralduslike aluste“ p 4 nägi ette võimaluse esitada individuaalses õppekavas kooli õppekavast kõrgendatud nõudmisi üldkohustuslikule õppesisule ja –tulemustele, minemata vastuollu riikliku õppekavaga. Seega võiks eeldada, et individuaalse õppekava võis õpilasele koostada ka siis, kui tegemist oli õpilasega, kes on andekas. Samas aga kõrgemal seisvad õigusaktid nii riiklik õppekava (1996) kui ka PGS (1993), sellist võimalust ette ei näinud.

Mare Leino (2000) märgib oma artiklis, et juba 1995. aastal viidi Avatud Eesti Fondi poolt läbi projekt „Probleemne laps tavakoolis“, millest selgus, et andekas laps Eesti kooli suures klassis võib olla tõsisemgi probleem kui õpiabi vajav õpilane. Ühtlasi toob ta esile asjaolu, et kui andekatel lastel on algklassides kerge, siis võib nende jaoks 5. või 6. klass osutada raskeks, kui enam n.ö vanast rasvast läbi ei saa. Põhjuseks just asjaolu, et nad ei ole harjunud õppima ja tööd tegema. Leino märgib oma artiklis, et kindlasti peaks annet märkama ja sellega tegelema enne, kui probleemid tekivad. Seda enam, et kooli ülesanne on kujundada valmisolekut elukestvaks õppeks.

Põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekava (2002) § 26 lg 7 sätestas kooliõppekava ülesandena toetada kõigi õpilaste integreerumist Eesti ühiskonnas, arvestades nende erivajadusi, päritolumaa kultuuritraditsioone ning õpilaste rahvuslikku identiteeti. Viidatud õppekava § 27 täpsustas kooliõppekava ülesehitust ning siit võiks esile tuua sama paragrahvi lg 2 p 6, mille järgi tuli anda valikainete loendid ja valimise põhimõtted ning p 11, kus oli ette nähtud õpilaste nõustamine, õpiabi osutamine.

Viidatud õppekava lisas 9, mis puudutab matemaatikat on selle punktis 1.8 eraldi välja toodud, et matemaatika õpetamise ülesandeks on matemaatikas andekate õpilaste võimete takistamatu areng.

PGS-s (1993) tuleb erivajaduse mõiste kasutusele alates 01.05.2004 hälviku mõiste asemel, kuid samas jääb mõiste sisustamata.

Põhikooli- ja gümnaasiumiseadust täiendati 2004. aastal §-ga 35¹, mis sätestas õpilasega arenguveestluse läbiviimise ning selle lg 1 kohaselt oli vestluse üldeesmärgiks õpilase arengu toetamine. Ehk osundatud sätte järgi peaks õpetaja rohkem õpilast märkama ja oskama tema erivajadustega, s.h ka andekusega arvestama. See säte pani tegelikult õpetajatele suurema kohustuse õpilast märgata ja temaga arvestada ning seeläbi ka võimaluse õppe individualiseerimiseks või diferentseerimiseks. Seda eriti juhul, kui õpilane ei olnud sellel ajal kehtiva õiguse kohaselt (haridusliku) erivajadusega.

Haridus- ja teadusministri 08.12.2004 määruse nr 61 „Individaalse õppekava järgi õppimise korra“ § 1 lg 1 järgi on individaalne õppekava hariduslike erivajadustega õpilase jaoks koostatud õppekava. Osundatud määruse § 1 lg 2 täpsustas, et individaalne õppekava koostatakse õpilasele, kelle eriline andekus põhjustab olulisi raskusi töötada oma klassikaaslastega samal ajal samas ruumis või vastavale klassile koostatud töökava alusel. Määruse § 4 lg 2 nägi muuhulgas ette, põhjused miks individaalset õppekava rakendatakse, õppeained ja õppepädevused, millele individaalne õppekava koostatakse, rakendatavad tugisüsteemid ning õppesisule ja õpitulemustele kõrgendatud nõuete rakendamise põhimõtted.

Andekust haridusliku erivajadusena on käsitletud riikliku õppekava üldosa tööversioonis (RÕK üldosa projekt), mis valmis 2005. aastal. (Saul, Sepp, Päiviste 2007). Osundatud projekti § 4 lg 3 p-des 5 ja 6 nähakse ette, et õpilaste arengu ja õppimise soodustamiseks diferentseeritakse õppetööd, lähtudes õpilaste võimetest, vajadustest, eelnevatest või mujal toimuvatest õpingutest ja huvidest ning õpetajal on vastutus ja vabadus kujundada õppeprotsessi ning valida kasutatavaid meetodeid ja õppematerjale.

RÕK üldosa projekti § 23 teises lõikes on välja toodud seire eesmärgid, s.h üld- kui eriandekuse märkamiseks vajaliku teabe kogumine, mis võimaldaks õppe- ja kasvatustööd paremini korraldada. Tugimeetmetena näeb projekti § 23 lg 4 ette, et kool tagab õpilasele

võimaluse saada õppe- ja kasvatustöö korraldust puudutavat nõustamist ning õppetöö täiendavat juhendamist ja õpiabi.

RÕK üldosa projekti § 30 määratletakse hariduslike erivajadustega õpilased, kaasaarvatud üld- ja eriandekusega õpilased. Siin pööratakse tähelepanu sellele, et tavapärase õpikeskkond ning õppe- ja kasvatustöö korraldamise viis ei toeta nende õpilaste võimete arengut piisavalt. Projekti § 30 lg 3 kohaselt haridusliku erivajadusega õpilasele luuakse tingimused, mis toetavad tema võimetekohast ning mitmekülgset arengut ja väarikust ning võimaldavad tal osaleda õppe- ja kasvatustöös. Selliste tingimuste hulka võivad muuhulgas kuuluda: spetsiaalse õppevara, aparatuuri ja tööviiside kasutamine; täiendav õpetajate või muude spetsialistide kaasamine õpilase või klassi (õpperühma) õppetegevuste läbiviimisesse; täiendava õpetuse korraldamine; õpilase erivajadusest lähtuv koostöö lapsevanemaga ja tema nõustamine; kooli personali ja kaasõpilaste teavitamine ja nõustamine. Nähti ette võimalus vajadusel haridusliku erivajadusega õpilasele individuaalse õppekava koostamiseks (Projekti § 30 lg 6).

Viidatud projekt ei realiseerunud, kuid selles oli ette nähtud mitmeid õppe individualiseerimise meetmeid (individuaalõpe, diferentseeritud õpe).

Lähteülesande põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekava arendamiseks aastatel 2008-2011 (lähteülesanne 17.06.08) punkti 1.2.1 eesmärgiks oli muuhulgas hariduslike erivajadustega (sh andekate) laste arengu tõhusam toetamine. Nii tuleks lähteülesande järgi õppekavas kirjeldada tugiteenuseid kui õppe- ja kasvatustegevuse loomulikku osa. Edasi on peetud vajalikuks kirjeldada koostööd lapse arengu tagamiseks; üle vaadata õpilaste ajaline koormus ning õpitulemuste hulgast ja keerukusest tulenev koormus; kirjeldada mehhanisme õpilase koormuse optimeerimiseks ning väljaspool kooli toimuva õppe ja kutsealase eelkoolituse ning kutseõppe arvestamiseks.

Hetkel kehtiva põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse (PGS 2010) esimene redaktsioon võeti vastu 09.06.2010 ning seadus jõustus 01.09.2010. Seaduse esimese eelnõu §-s 46 oli sätestatud, kes on haridusliku erivajadusega õpilane. Seaduseelnõu menetlemise käigus on haridusliku erivajaduse mõiste aga muutunud. Eelnõu seletuskirjas (Seletuskiri 413SE) leiab märkimist, et haridusliku erivajaduse mõiste seni Eestis puudub ning on olnud ajas muutuv. Edasi mainitakse, et hariduslike erivajadustega võivad olla ka andekad lapsed. Haridusliku erivajadusena käsitletakse eelnõus ja seletuskirjas andekust. Samas on algses

eelnõus ja seletuskirja versioonis andekus jäänud sisustamata. Seaduseelnõu menetlemise käigus on tehtud ettepanek õpilase vastuvõtmiseks eriliselt andekate õpilaste rühma. Ettepaneku selgituses on märgitud, et Eesti kool ei tegele üliandekate lastega. Andeka õpilase hariduslikud erivajadused, ei ole ettepaneku tegijate arvates, eelnõus tagatud. (Seletuskiri 413SE II-1ME) Muudatusettepanekutes on andekate õpilaste klasside moodustamine, kusjuures klassis oleks 12 õpilast. Nimetatud ettepanekud aga eelnõud menetlenud kultuurikomisjonis toetust ei leidnud. Küll on sisustatud hariduslik erivajadus, s.h ka andekus, mis hilisemalt seaduses sellisel kujul vastu võetakse. Samas ei ole ettepanekute juures täpsemaid selgitusi, miks ja millistele asjaoludele tuginedes selline muudatus on tehtud. Seletuskirjast endast nähtub, et muudatus on vajalik, kuna hariduslike erivajadustega õpilaste õppekorraldamine on terviklik süsteem. (Seletuskiri 413 II-1) Eelnõu teise lugemise teise muudatusettepanekute hulgas on leidnud käsitlemist andekate õpilaste võimalus õppida klassis, kus on 4 õpilast. (Seletuskiri 413SE II-2ME) Seletuskirjast nähtub, et andekate õpilaste puhul eraldi sellist võimalust ette ei nähta, pigem on see mõeldud neile, kellel on andekus kombineeritud muu erivajadusega. (Seletuskiri 413 II-2)

Nii oli PGS (2010) § 46 lg-s 1 ühe haridusliku erivajadusena sätestatud ka andekus, mis toob kaasa vajaduse teha muudatusi ja kohandusi õppe sisus, õppeprotsessis, õppe kestuses, õppekoormuses, õppekeskkonnas, taotletavates õpitulemustes või õpetaja poolt klassiga töötamiseks koostatud töökavas. Ning sama paragrahvi teine lõige sätestas juba konkreetsemalt andekuse, kui haridusliku erivajaduse, kui õpilane oma kõrgete võimete tõttu omab eeldusi saavutada väljapaistvaid tulemusi ning on näidanud kas eraldi või kombineeritult eelkõige järgmisi kõrgeid võimeid: üldine intellektuaalne võimekus, akadeemiline võimekus, loominguline mõtlemine, liidrivõimed, võimed kujutavas või esitluskunstis, psühhomotoorne võimekus. Siin võib öelda, et Eesti võttis kasutusele nn Marlandi (1971) andekuse definitsiooni.

Haridusliku erivajadustega õpilaste väljaselgitamisel kasutatakse pedagoogilis-psühholoogilist hindamist, erinevates tingimustes õpilase käitumise korduvat ja täpsemat vaatlust, õpilast ja tema kasvukeskkonda puudutava lisateabe koondamist, õpilase meditsiinilisi ja logopeedilisi uuringuid tulenevalt PGS (2010) § 46 lg-st 3. Sama säte täiendas andekate õpilaste osas, et lähtutakse ka litsentseeritud spetsialistide poolt läbiviidud standardiseeritud testide tulemustest, väga heade tulemuste saavutamisest

üleriigilistel või rahvusvahelistel aineolümpiaadidel, konkurssidel või võistlustel ning valdkonna ekspertide hinnangutest.

Aktseleratsiooni põhimõte nähtub PGS (2010) § 7 lg-st 1, mille järgi peab linn või vald vanema taotlusel koolikohustuslikust east nooremale lapsele, nõustamiskomisjoni või lasteasutuse hinnangul tagama põhihariduse omandamise elukohajärgses koolis, kui lapsevanem on kohalikku omavalitsust sellest teavitanud enne käimasoleva aasta 1. maid. 2013. aastal muudetakse § 7 ning see põhimõte sätestatakse lõikes 4.

PGS (2010) § 18 sätestab individuaalse õppekava koostamise, mille lõige 1 võimaldab muudatuste ja kohandustega õpet intensiivistada. Õpilase arengu toetamist näeb ette PGS (2010) § 37. Nii sätestab osundatud paragrahvi esimene lõige, et õpetajad jälgivad õpilase arengut ja toimetulekut koolis ning vajaduse korral kohandavad õpet õpilase vajaduste kohaselt. Õpilase võimete ja annete arendamiseks tuleb koolis selgitada välja õpilase individuaalsed õpivajadused, valida sobivad õppemeetodid ning korraldada vajaduse korral diferentseeritud õpet. Individuaalse õppekava konkreetsemad nõuded kaotatakse ning igal koolil on põhimõtteliselt võimalik ise otsustada, kuidas ta seda teeb. Paljud koolid lähtuvad Innove poolsetest soovitustest ja näidistest. (Kontor jt, 2013)

Õppe individualiseerimise võimalused sätestas PGS (2010) § 23, mis võimaldas vanema taotlusel õpetada last koduõppes. Seda täpsustas haridus- ja teadusministri 11.08.2010 määrus nr 40 „Koduõppe ja haiglaõppe tingimused ja kord“. Osundatud korra § 6 lg 2 järgi koostati koduõppel õppivale lapsele individuaalne õppekava, milles määrati kindlaks õpitulemuste omandamist kontrollivad õpetajad.

PGS (2010) § 37 lg 2 alusel tagati õpilasele vähemalt eripedagoogi, psühholoogi ja sotsiaalpedagoogi (edaspidi tugispetsialistid) teenus. Arenguestluse käigus, mille näeb ette PGS (2010) § 37 lg 3, lepitakse kokku õpilase edasises õppes ja arengu eesmärkides. Eelnõu 413 seletuskirjast nähtub, et arendataks just neid oskusi, mille puhul on potentsiaali, mitte ei rajataks lossi tühja koha peale, kus vundamenti ei ole. Arenguestlus on õpetajale üks võimalus andeka lapse märkamiseks ning koostöös õpilasega võimalus leida arengut toetavaid tugimeetmeid.

Kooli õppekavas tuleb sätestada haridusliku erivajadusega õpilase õppe korraldamise põhimõtted tulenevalt PGS (2010) § 47 lg-st 2. Haridusliku erivajadustega õpilase õppe koordineerija toetab ja juhendab PGS (2010) § 47 lg 4 alusel õpetajat haridusliku

erivajaduse väljaselgitamisel ning teeb õpetajale, vanemale ja direktorile ettepanekuid edaspidiseks pedagoogiliseks tööks, koolis pakutavate õpilase arengut toetavate meetmete rakendamiseks või täiendavate uuringute läbiviimiseks, tehes selleks koostööd õpetajate ja tugispetsialistidega. Võimetekohase õpetuse tagamiseks kõigile lastele on oluline nende individuaalne jälgimine, võimalike erivajaduste varajane märkamine ning tugiteenuste kiire rakendamine. Selleks on vaja aga süsteemset, kvalifitseeritud, hästi toimivat ning koordineeritud meeskonnatööd, milles peaksid osalema ka lapsevanemad. (Eelnõu 413 seletuskiri)

Konkreetsemad tugimeetmed on sätestatud PGS (2010) §-s 48 ja andekate õpilaste osas on lõikes 2 toodud välja, et talle tagatakse individuaalse õppekava rakendamine ning vajadusel täiendav juhendamine aineõpetajate poolt või teiste vastava valdkonna spetsialistide poolt haridusprogrammide või teiste haridusasutuste kaudu. Seega võime öelda, et seadusandja on andekate õpilaste osas ette näinud õppe individualiseerimise. Kui õpilasele on koostatud individuaalne õppekava, siis tulenevalt PGS (2010) § 48 lg-dest 4 ja 5 tuleb hinnata meetme tulemuslikkust ning otsustada edasine tegevus, kas meetme lõpetamine, tõhustamine või vahetamine. Õpilase arengut jälgitakse ja see kantakse individuaalse arengu jälgimise kaardile.

Eelnõu 413 seletuskirjas tuuakse välja neli lapse individuaalse arengu võimalust, nendeks on: õppe diferentseerimine (individualiseerimine klassi tasandil), lapse tunniväline abistamine õpetajate poolt, koostöö lapsevanemaga (lapsevanema pedagoogiline juhendamine) ja võimetekohase huvitegevuse soovitamine. Samuti nähtub individuaalse õppekava koostamise võimalus, millega luuakse õpilasele tingimused võimetekohaseks õppimiseks ja arenemiseks. Individuaalne õppekava koostatakse teistest oluliselt erinevate oskuste ja võimetega õpilasele, kes vajavad õppekavast erinevat õppesisu ning tingimusi.

Põhikooli riikliku õppekava (2010) § 17 lg-s 1 on andekus välja toodud, kui üks hariduslik erivajadus, mis sisuliselt kordab PGS (2010) § 46 lg-s 1 toodud haridusliku erivajaduse määratlust.

Põhikooli riiklikus õppekava üldosas (2011) ei ole andekust kordagi mainitud, küll on selle §-s 17 sätestatud haridusliku erivajadusega õpilasele kohaldatavad erisused. Nii näiteks võib andeka õpilase puhul järeldada, et § 17 lg 3 ja § 15 lg 4 koostoimest tulenevalt võib kooli õppekavas määratleda riiklikust õppekavast erineva tundide arvu kasutamise. Ning

sisuliselt kordab õppekava (2011) § 14 lg 4 põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse § 37 lg 4, mille kohaselt haridusliku erivajadustega õpilasele koostatakse vastavalt vajadusele individuaalne õppekava. Küll aga tuleb pidada oluliseks õppekava (2011) § 24 lg 5 p-s 8 sätestatud, mille järgi kooli õppekava üldosas sätestatakse õpilaste juhendamise ja hariduslike erivajadustega õpilaste õppekorralduse põhimõtted.

27.09.2017 algatas Vabariigi Valitsus põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse muutmise ning sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse, mida Riigikogus menetleti eelnõu 519SE all. Algatatud eelnõu eesmärgiks oli muuta hariduslike erivajadustega õpilaste õppe korraldamisega seonduvat regulatsiooni. Seda põhjusel, et uuringute tulemusel ei toetanud senine süsteem kaasava hariduse põhimõtteid ega määratlenud vajaduspõhiseid tugiteenuseid. (Seletuskiri 519SE) Nii eelnõus, kui ka hiljem 01.02.2018 kehtima hakanud seaduse redaktsioonis haridusliku erivajaduse selgesõnalist määratlust ei ole, küll on selle käsitus seadusest tuletatav. Seaduseelnõu seletuskirjas on märgitud, et „*[e]elnõus ei käsitleta enam haridusliku erivajadusega õpilast, kuna nimetatud termin on õpilast märgistav ega tooda läbi selle ka mingisugust lisandväärtust (pelgalt sellega ei kaasne õpilasele veel mingisugust abi/tuge).*“ (Eelnõu 519SE seletuskiri) Samas aga on terminina hariduslik erivajadus seaduses jätkuvalt kasutusel, kokku 20 korral (näiteks § 6 p 1, § 18, § 46, § 49 jt). Sellele asjaolule, on oma arvamuses viidanud ka Eesti Maaomavalitsuste Liit, märkides, et *vajaliku toe pakkumiseks on vaja ka teada, millised on need vajadused, mis nõuavad tuge.* (Eelnõu 519SE menetlus Riigikogus). PGS § 46 lg-st 6 on tuletatav, et haridusliku erivajadusega õpilasele, kellele kooli tagatud üldine tugi ei anna õpilase arenguks soovitud tulemusi, võib koolivälise nõustamismeeskonna soovitusel rakendada tõhustatud tuge või erituge. PGS § 49 sätestab, millal rakendatakse tõhustatud ja erituge. Viidatud paragrahvi esimese lõike järgi rakendatakse tõhustatud tuge õpilasele, kes oma püsiva õpiraskuse, psüühika- ja käitumishäire või muu tervises seisundi või puude tõttu vajab vähemalt üht seaduses loetletud teenustest. PGS § 49 lg-s 2 on aga märgitud, et erituge rakendatakse õpilasele, kes tulenevalt tema raskest ja püsivast psüühikahäirest, intellekti- või meelega puudest või liitpuudest vajab spetsiifilist õpet. Ehk juhul, kui õpilane ei kuulu tõhustatud või erituge vajavate õpilaste hulka ei ole õpilasel hariduslikku erivajadust.

Seaduse ettevalmistamise protsessis tegi MTÜ Eesti Talendikeskus 2017.a. ettepaneku selgemalt fikseerida andekuse kui haridusliku erivajaduse määramise alused, tuues esile nii üldandekuse kui ka eriandekuse erinevad liigid ning eraldi topelt-erivajadusega lapsed.

Ehk siis tegemist on olukorraga, kus andekusega on kaasnev mõni puue või häire (nt spetsiifiline õpiraskus, aktiivsus- ja tähelepanuhäire, meele- või füüsiline puue), mis on sageli andekust varjav seisund ja vajab seetõttu märkamiseks erilist tähelepanu ja teadlikkust. (Sepp 2019)

Sõna „andekus“ on kehtivas põhikooli- ja gümnaasiumiseaduses kasutatud ainult korra, nimelt selle § 37 lõikes 4, mis sätestab, et kui ilmneb õpilase *andekus*, tagatakse talle koolis individuaalse õppekava rakendamine ning vajaduse korral täiendav juhendamine aineõpetajate või teiste spetsialistide poolt haridusprogrammide või haridusasutuste kaudu. Seadusest ei ole võimalik aga leida vastust küsimusele, et kuidas andekust mõista ja kes seda teeb. Abi ei ole ka PGS § 46 lg-st 1, mille kohaselt õpilase haridusliku erivajaduse väljaselgitamiseks ja õpilasele vajaliku toe pakkumiseks loob võimalused kooli pidaja ning selle korraldab direktor. Seda just põhjusel, et seadusandja ei käsitle andekust, kui hariduslikku erivajadust. Vaid hoopis PGS § 46 lg-st 6 koostoimes § 49 lg-tega 1 ja 2 on tuletatav, et haridusliku erivajadusega on õpilane, kes vajab tõhustatud või erituge, kelle hulka aga andekas õpilane ei kuulu, kui ta just ei ole probleemse käitumisega.

Segadust tekitab on ka PGS § 46 lg 4, mis sätestab, et kui õpilasel ilmneb vajadus saada tuge, teavitatakse sellest vanemat ning kool korraldab õpilase pedagoogilis-psühholoogilise hindamise. Vajaduse korral tehakse koostööd teiste valdkondade spetsialistidega ja soovitatakse lisauuringuid. Mõistmatuks jääb millist tuge on siin seadusandja silmas pidanud. Tõlgendamise abil võiks eeldada, et silmas on peetud nii üldist, tõhustatud ja erituge. PGS § 46 lg 5 sätestab, et üldist tuge (mis seisneb õpetaja individuaalses lisajuhendamises, tugispetsialistide teenuste kättesaadavuses ning vajaduse korral õpiabitundide korraldamises) antakse õpilasele, kellel tekib takistusi koolikohustuse täitmisel või mahajäämus õpitulemuste saavutamisel. Kui andekas õpilane ei ole just alasooritaja, siis seadusandja loogika järgi ei ole tal õigust saada ka üldist tuge, mida kindlasti ei saa õigeks pidada. Seda enam, et PGS § 37 lg 4 ja § 46 lg 9 koostoimes tagatakse õpilasele tema individuaalsest vajadusest võimetekohane õpe ja vajalik tugi õpetajate, tugispetsialistide, abiõpetajate ja teiste spetsialistide koostöös.

2018. aastal jõustunud seaduse redaktsiooniga muudeti pea kõiki tugimeetmeid võimaldavaid seadusesätteid, muutmata jäeti vaid PGS § 18, mis sätestab individuaalse õppekava koostamise. Muutunud on sõnastuselt PGS § 23, mis sätestab koduõppe vanema taotlusel ning 2018. aastal lisandus sellele koduõppe tervise seisundist tulenevalt ja

haiglaõpe. Seetõttu muudeti ka vastavat haridus- ja teadusministri määrust. Uus „Koduõppe ja haiglaõppe tingimused ja kord“ on kehtestatud haridus- ja teadusministri 28.02.2018 määrusega nr 6. Määruse § 6 lg 2 näeb ette õpilasele individuaalse õppekava koostamist ning § 5 lg 2 kohustab vanemat taotluses märkima, miks koduõpet soovitakse ja kes on need, kes last õpetama hakkavad.

Varem kehtinud seadusega võrreldes on PGS § 37 lg-st 1 õpilase arengu toetamise jälgimisel välja jäetud õpilase võimete ja annete arendamiseks vajalike individuaalsete õpivajaduste, õppemeetodite väljaselgitamine ning diferentseeritud õppe korraldamise vajadus. Osundatud säte on läinud palju üldsõnalisemaks, et õpetajad jälgivad õpilase arengut ning vajaduse korral kohandavat õpet.

Varasemalt oli PGS (2010) § 48 lg-s 2 sätestatud, et kui ilmneb õpilase andekus, siis tagatakse talle individuaalse õppekava rakendamine ning vajaduse korral täiendav juhendamine aineõpetajate või teiste spetsialistide poolt haridusprogrammide või haridusasutuse kaudu on kehtivas seaduses hoopis § 37 lõikes 4. Samuti on muutunud arenguveestlusega seotud lõiked samas paragrahvis, nii olid need enne lõiked 3 kuni 5, siis kehtivas seaduses vastavalt lõiked 5 kuni 7, sätete osas on tehtud ka muudatusi, kuid need ei ole töö teema raames olulised.

Täielikult on aga muudetud põhikooli ja gümnaasiumiseaduse 4. jagu, mis varem sätestas haridusliku erivajadusega õpilase õppekorralduse alused, alates 01.02.2018 õpilasele vajaliku toe väljaselgitamise ja rakendamise. Muudetud on seaduse §§-e 46-54. Töö teema raames võib aktuaalseks pidada ainult §-s 46 sätestatud. Täpsustavalt, siis § 46 lg 4, mis võimaldab juhul, kui õpilane vajab tuge korraldada lapse suhtes pedagoogilis-psühholoogiline hindamine, vajadusel koostöö teiste spetsialistidega ja lisauuringute tegemine. PGS § 46 lg 7 kohaselt lõike 4 alusel tehtud hindamise, testimise ja uuringute tulemused, soovitused, rakendatud tugimeetmed ning hinnang nende tulemuslikkuse kohta kantakse õpilase individuaalse arengu jälgimise kaardile.

Kõige olulisemaks tuleb aga pidada PGS § 46 lg-t 9, mille järgi lähtub kool õppe korraldamisel kaasava hariduse põhimõttest. Õpilasele tagatakse tema individuaalsest vajadusest võimetekohane õpe ja vajalik tugi õpetajate, tugispetsialistide, abiõpetajate ning teiste spetsialistidega koostöös.

Kehtivas põhikooli riiklikus õppekavas, mille redaktsioon jõustus 17.02.2018, ei ole samuti andekust kordagi mainitud. Küll on varasemaga võrreldes muutunud § 17, mis kehtestab õpilase individuaalse arengu toetamiseks kohaldatavad erisused. Viidatud sätet täiendati lõikega 7, mille järgi võib kool õpilase individuaalse arengu toetamiseks või tema varasema õpi- ja töökogemuse arvestamiseks kokkuleppel õpilase või piiratud teovõimega õpilase puhul vanemaga teha muudatusi või kohandusi õppesisus, õppekoormuses, õppekorralduses ja õppekeskkonnas, kui sellega ei kaasne õppeaja muutumist võrreldes nominaalse õppeajaga ega riiklikes õppekavades sätestatud õpitulemuste vähendamist või asendamist. Kokkulepe vormistatakse kooli ja õpilase või piiratud teovõimega õpilase puhul vanema vahel õpilase individuaalse arengu jälgimise kaardil. Selle lisandusega võimaldatakse õpilasel omandada õppekavaga taotletavad õpitulemused väljaspool kooli ning neid arvestatakse õppekava täitmise osana.

Kehtiva põhikooli riikliku õppekava § 17 lg 8 järgi koostab kool õpilasele individuaalse õppekava juhul, kui:

- 1) õpilasele rakendatakse õppekorraldust, mille puhul õpilane on väga vähesel määral kaasatud klassis läbiviidavasse õppesse;
- 2) õpilase õppekava erineb klassile koostatud õppekavast;
- 3) õpilase klassi läbimise aega või nominaalset õppeaega muudetakse;
- 4) kooliväline nõustamismeeskond on andnud õpilase arengu toetamiseks soovitusi vähendada või asendada riiklikes õppekavades sätestatud õpitulemusi või vabastada õpilane kohustusliku õppeaine õppimisest.

3.2 Andekuse mõiste ja tugimeetmete sätestamine Harjumaa koolide dokumentatsioonis

Kooli 1 arengukava sissejuhatuses on välja toodud, et kooli tegevust mõjutab õppija erivajadustega (s.h andekatega) arvestamine. Märgitakse, et kõikidele õpilastele on tagatud arengulistest/hariduslikest erivajadustest tingitud tugi. Arengukava väärtuse osas tuuakse välja, et lähtutakse lapse individuaalsusest ja selle märkamisest. Märkimist leiab huvihariduse lõimumine formaalharidusega ning õppetöö läbiviimine väljaspool õppekeskkonda. Leitakse, et õpetajate ja tugispetsialistide meeskonna individuaalne lähenemine igale õppijale annab võimaluse toime tulla ning pakub väljakutseid võimekamatele.

Kooli 1 õppekavas on 5. jagu, mis puudutab haridusliku erivajadusega õpilase õppe põhimõtteid ja tugiteenuste rakendamise korda, kuid selles ei ole märgitud, kes on haridusliku erivajadusega õpilane. Korra olulisemaks põhimõtteks on, et kool lähtub õppes kaasava hariduse põhimõttest. Leitakse, et õpe peab olema paindlik, õpilase eeldustele ja vajadustele kohandatud. Õppetegevuses arvestatakse õpilase individuaalsusega ning rikastatakse erinevate projektide ja programmidega, samuti mitmekesistatakse õppimist väljaspool kooli õppimisega. Hinnatakse kujundavalt, et toetada õppimist ja iga õppija individuaalset arengut. Õpilastel on võimalik osaleda erinevates huviringides, et toetada õpilaste õpihuvi ja võimeid.

Klassijuhataja/aineõpetaja jälgib õpilase individuaalset toimetulekut õppesituatsioonis. Arenguestlusel analüüsitakse õpilase arengut ja toimetulekut lähtuvalt õpilase eripärast ning seatakse uued eesmärgid õppe- ja kasvatustegevusele. Iga õpilase arengu toetamiseks on kooli poolt loodud järgmised võimalused: arenguestlused arengupotentsiaali väljaselgitamiseks ja kokkulepete sõlmimiseks; klassi- ja aineõpetaja abi ja nõustamine ehk järeleaitamine; tugimeeskonna töörühma ümarlaud õpilasele vajalike tugimeetmete rakendamise määramiseks/analüüsiks; õppetöö diferentseerimine ja individualiseerimine klassi tasandil – klassi- või aineõpetaja saab õppetöös rakendada mitut tüüpi diferentseerimist. Efektiivne on ainult selline õppetöö diferentseerimine, mille tulemusena õpilane saavutab õpiedu; huvitegevuse, projektidega jmt seotud arendavad tegevused.

Kooli 2 arengukavas on korduvalt märgitud andekate laste/õpilaste toetamist (näiteks koostöö kõrgkoolidega andekate õppijate toetamine, õppekavade osas andekuse ja loovuse arendamine), kuid andekus ise on määratlemata. Analüüsitud arengukavast nähtub, et koolis on kaasava hariduse rakendamisel loodud õpilastele mitmekülgne õppekorraldus, mis on avatud, paindlik ja arvestab õppijate erinevate vajaduste koosmõju. Põhikoolis rakendatakse õppijate individuaalsuse toetamiseks (s.h haridusliku erivajadusega õppijad) diferentseeritud õpet ja õppimist erinevates klassitüüpides.

Kool on arengukavast nähtuvalt oma tugevuseks pidanud õppija mitmekülgse individuaalse arengu toetamist (nt diferentseeritud õpe eesti keeles ja matemaatikas III kooliastmes; tõhustatud toe ja eritoe olemasolu ja erispetsialistide tugi, toimiv tugisüsteem, huvitegevus, tunnustamine, osalemine projektides/üritustel, positiivsed saavutused riiklikul tasandil).

Oluliseks tuleb pidada arengukava punkti 5.3, milles nähakse ette õppijate võimetekohase õpetamise toetamine, mis hõlmab endast paindlikku õppekorraldust ja individuaalsete erisuste arvestamist, õpijõudluse tõstmist, tugisüsteemide toetust (s.h õppe kvaliteedi ja õpimotivatsiooni tõstmine). Tugisüsteemid vajaksid täiendamist, et võimaldada andekatele lastele lisaõpet.

Kooli õppekavade sisu ja korralduse regulaarse kaasajastamise (p 5.1) osas tuuakse välja ainete vaheline lõiming, andekuse ja loovuse arendamine. Samuti nähakse ette õppekava tihedamat sidumist mitteformaalse õppega, huvihariduse võimaluste laiendamist. Loodusteaduse ja tehnika alase huvihariduse võimaluste laiendamise alla nähakse ette õpilaskadeemiaid, teaduskoole, õpikodasid/töötube, koostööd ettevõtjatega.

Õppija arendamisel aktiivseks õppijaks on esile toodud õppetöö individualiseerimise võimaluste leidmine koostöös õpilastega, õpilaste aktiivsuse arendamine tunnis (eneseanalüüs, oma arengu planeerimine ja enesehindamine, loovtööd, projektiõpe), õpilaste ja tunniväliste tegevuste kaudu, arenguveestluste läbiviimine.

Kooli 2 õppekava 7. osas, mis puudutab hariduslike erivajadustega õpilaste õppekorralduse põhimõtteid, on andekus välja toodud punktis 4 andekate õpilaste väljaselgitamine ning punktis 13 nimetatakse andekate õpilaste arengu toetamiseks kooli poolt pakutavad tugimeetmed.

Õppekava 3. osas, õppekorraldus, märgitakse, et 7. klassid õpivad eesti keelt ning matemaatikat diferentseeritult kahes tasemerühmas: süvarühmas ja põhirühmas. Sellise õpetamise eesmärk on õpimotivatsiooni tõstmine; pakkuda võimekamatele õpikeskkonda, mis tagab neile ainealase edukuse ning kooli esindamise ainealastel olümpiaadidel ja üritustel. Samuti on õppekava 5. osa kohaselt 7. klassis vaja sooritada loovtöö, milleks on uurimistöö, projekt, omaloominguline töö. Individuaalne õppekava koostatakse õpilasele, kelle eriline andekus põhjustab olulisi raskusi töötada oma klassikaaslastega samal ajal, samas ruumis või vastavale klassile koostatud töökava alusel tulenevalt õppekava 6. osa punktist 7.1.

Õppekava 7. osa, hariduslike erivajadustega õpilaste õppekorralduse põhimõtted, p 1 näeb ette, et kooli õppe- ja kasvatustöö eesmärgiks on luua igale õpilasele võimalus saada oma võimetele vastav haridus. Õppekava 7. osa punktis 5 on sätestatud, et direktor määrab haridusliku erivajadustega õpilaste koordinaatori(d), kelle ülesanneteks on haridusliku

erivajadusega õpilase õppe ja arengu toetamiseks vajaliku koostöö korraldamise tugispetsialistide, andekate õpilaste juhendajate ja õpetajate vahel. Koordinaator(id) teevad ettepanekuid edaspidiseks pedagoogiliseks tööks koolis pakutavate õpilase arengut toetavate meetmete rakendamiseks või täiendavate uuringute läbiviimiseks. Andekate õpilaste arengu toetamiseks pakub kool järgmiseid tugiteenuseid: individuaalsed õppeülesanded ja täiendav nõustamine/individuaalne õppekava; ettevalmistus olümpiaadideks, õpilasvõistlusteks; aineõpetus tasemegruppides; osalemine projektides; õppekäigud. Edasi on välja toodud, et individuaalne õppekava koostatakse, kui muudetakse õpilase klassis läbimise aega või nominaalset õppeaega või õpilasele rakendatud kohandustega kaasneb nädalakoormuse või õppe intensiivsuse oluline kasv võrreldes kooli õppekavaga.

Kooli 3 arengukavas on märgitud, et kooli õppe- ja kasvatusprotsess põhineb kooli õppekaval ning kohandub vastavalt õpilaste vajadustele ja huvidele. Õppetöö toimub paljuski huvipõhiselt laste loomulikku õppimist toetavas rütmis. Tegevuste osas on välja toodud, et õpetaja arvestab õpilaste eripärade ja vajadustega ning suunamisel toetub õpilase varasematele teadmistele ja oskustele. Kooli arengukavas ei ole mainitud kordagi sõna andekas ega haridusliku erivajadusega. Samas nähtub sellest väga õpilase individuaalsusega arvestamine.

Kooli 3 õppekavas on andekuse osas märgitud, et tugimeetmena toetatakse andekat õpilast ning hariduslik erivajadus esineb ainult selle õppekava ühe osa pealkirjas. Õppekavas on välja toodud väga palju erinevaid õppekava rikastavaid tegevusi, väga suur rõhk on pandud õues ja aktiivõppele, seda just kooli eripära arvestades. Samuti on välja toodud meistrite ehk kogukonnaliikmete, tippspetsialistide kaasamine õppetöösse (õppekava punkt 1.1). Kuna õpilaste koolivalmidus ja võimed on erinevad, siis diferentseeritakse õppeülesandeid ning nende täitmiseks ettenähtud aega. Läbivate teemade rakendamisel on suur rõhk just praktilikal, koos tegutsemisel ka koos täiskasvanutega. Lõimingu osas rõhutatakse lapse algatust ja uurimuslikku tegevust, milleks kasutatakse uurimuslikku- ja projektõpet, samuti avastusõpet. Õppetöö mitmekesistamiseks nähakse ette ekskursioonid ja õppekäigud ning koostöö erinevate haridusasutustega, s.h kõrgkoolidega. Konkreetselt on välja toodud koolis rakendatavad tugimeetmed: andekate õpilaste toetamine; vanema soovil koduõppe rakendamine; kooli juures tegutsevasse huviringidesse soovitamine; õpilaste ja vanematega perevestlused; ainealased konsultatsioonid ja individuaalne õppeaeg; ümarlaud

õpilase ja Rajaleidja spetsialistidega õpilase toetamiseks; individuaalse õppekava järgi õpetamine; pikapäevarühmas õppimine; meditsiiniline abi; raamatukogu tegevusse kaasamine.

Kooli 4 arengukavas ei ole andekust kordagi mainitud, küll aga on kooli põhiväärtused suunatud lapse arengule, lapsekesksetele kasvatus- ja õpetamismeetoditele. Tegevuse eesmärgina on välja toodud pakkuda lastele turvalist õppe- ja arengukeskkonda, kus arvestatakse iga lapse isikupära ning individuaalsusega, kus lapsi kannustab uudishimu ning on tagatud eduelamus ning osasaamisrõõm. Arengusuundadeks on kool pidanud lapse arengut toetavat õpetamist ja sõnalise hindamise väljatöötamist, laste erivajaduste märkamist ja toetamist.

Kooli 4 arengukava sihiseade osas on märgitud, et kool aitab õpilasel jõuda selgusele oma huvides, kalduvustes ja võimetes ning tagab valmisoleku õpingute jätkamiseks järgneval haridustasemel. Õpet kavandades ja ellu viies arvestatakse õpilase eripära, võimeid, huvi ja kogemusi ning kasutatakse diferentseeritud õpiülesandeid, mille sisu ja raskusaste võimaldavad õpilasel sobiva pingutustasemega õppida, arvestades sealjuures igaihe individuaalsusega. Õppekava rikastamiseks on kool ette näinud huvitegevuse, projektipäeva (nt koduloopäev, öökool-koolilaager, erinevad õppekäigud ja kohtumised (nt muuseumi külastused). Õppetöös kasutatavate õppemeetoditena on välja toodud õpilase individuaalne töö, kodutööde tegemine, referaadi koostamine, uurimistöö teostamine, meeskonnatöö, vestlus, selgitus, demonstreerimine, harjutamine, mängud, õppekäik, projektõpe, probleemõpe jm.

Kooli 4 õppekavas on andekus määratletud haridusliku erivajadusena. Nii on õppekava 7. osas sätestatud, et hariduslike erivajadustega on õpilane, kelle eriline andekus toob kaasa vajaduse teha muudatusi või kohandusi õppe sisus, õppeprotsessis, õpikeskkonnas (õppevahendid, õpperuumid, suhtluskeel, sealhulgas viipekeel või muud alternatiivsed kommunikatsioonid, tugipersonal, spetsiaalse ettevalmistusega pedagoogid ja muu selline) või taotletavates õpitulemustes.

I kooliastmes on õpetaja olulisimaks ülesandeks toetada iga õpilase eneseusku ja õpimotivatsiooni. Õppekava 6. osas on välja toodud, et klassi- või aineõpetajad jälgivad õpilase arengut ja toimetulekut koolis ning vajaduse korral kohandavad õpet vastavalt õpilase vajadustele. Õpilase võimete ja annete kõrgeimale võimalikule tasemele

arendamiseks selgitatakse välja õpilase individuaalsed õpivajadused, valitakse sobivad õppemeetodid ning korraldatakse diferentseeritud õpet.

Kooli 4 õppekava 7. osas, mis puudutab õpilaste juhendamise ja hariduslike erivajadustega õpilaste õppekorralduse põhimõtteid on välja toodud, millised on õpilaste juhendamiseks ja individuaalse arengu toetamiseks koolis loodud võimalused. Need võimalused on õppekava järgi: õppimine väikeklassis, toimetulekuklassis, tegevus pikapäeva rühmas, õpetajate konsultatsioonid, õpilaste individuaalne juhendamine, õpetamine õpiabi rühmas, eripedagoogi, sotsiaalpedagoogi ja psühholoogi abi, tegevus saviväljal tegevusterapeudi juhendamisel, vajadusel võimalus puhkamiseks ja lõunauinakuks. Samuti nähtub võimalus koostada õpilasele individuaalne õppekava, kui on vaja teha kohandusi tema nädalakoormuses või õppe intensiivsuses.

Kooli 5 arengukavas on märgitud, et arengukava elluviimisel on oluline, et kooli pidaja tagab tugiteenuste kättesaadavuse. Põhiväärtuse all tuuakse välja, et kool tähtsustab iga õpilase võimete kohast õppimist ja arengut. Visiooniks on õppetöös uuenduslike õpimeetodite rakendamine, mis toetavad iga õppija individuaalset ja sotsiaalset arengut, õpioskusi, ettevõtlikust ning loovust. Õppe- ja kasvatustöö eesmärkides tuuakse välja, et koolis toimivad hariduslike erivajadustega õpilaste arengut toetavad tugimeetmed, s.h võimekate arendamine (III kooliastmes aineõpetajate tugitunnis andekatele, rühmades keeleõpe, liitklass andekatele vmt, robotika), samuti osalemine konkurssidel, võistlustel, olümpiaadidel. Märkimist leiab, et õpilastel on võimalus osa võtta huvitegevusest (suur ringide valik, sidusus kooli muude tegevustega, koostöö huvikoolidega).

Õppekava punkt 2.3.3 kohaselt toetab kool õpilase individuaalset arengut, sh loovust. Õppekorralduslikult on õppetöö vormide hulgas nimetatud õppekäiku, projektitööd, õppepäeva, iseseisvat tööd, õuesõpet, e-õpet või muud juhendatud õpet. Õppekava võimaldab üleminekueksamist võib vabastada õpilase, kes antud õppeaines on saavutanud I-III koha maakondlikul või I - VI koha vabariiklikul olümpiaadil.

Kooli 5 õppekava punktis 4.2 on muuhulgas välja toodud, et mujal õppimine annab paindlikuma võimaluse hariduse omandamiseks ja annab andekamatele õpilastele võimaluse ennast teostada, saada selgust edasiste õpingute osas ning teha sihikindlaid karjäärivalikuid. Kool võib kokkuleppel õpilasega

arvestada kooli õppekavaväliste õpingute või tegevuste arvestamist kooli õppekava täitmisel ning annab paindlikuma võimaluse hariduse omandamiseks ja andekamatele võimaluse ennast teostada. Õppekava rikastamiseks võib lugeda koostööd partneritega. Õppekavas on loetletud erinevaid huviringe, mille eesmärgiks on loovuse arendamine ning mingi ainevaldkonna teemadesse süvenemine. III koolastmes teevad õpilased loovtöö, mille käigus õpilane rakendab iseseisva töö oskusi ja omandatud teadmisi, arendab loovust ja koostöö oskust. Loovtöö üks eesmärkidest on pakkuda õpilasele võimetekohast ning huvidest lähtuvat eneseteostuse võimalust.

Kooli 5 õppekava 8. osas on reguleeritud hariduslike erivajadustega õpilaste õppekorralduse põhimõtted ja tugiteenuste rakendamise kord. Õpetajad jälgivad õpilase arengut ning toimetulekut koolis ning vajadusel kohandavad õpet õpilase individuaalsete vajaduste ja võimete järgi. Kord aastas toimub arenguestlus, mille käigus lepitakse kokku edasises õppes ja arengu eesmärkides. Punktis 8.2.4 on sätestatud, et kui ilmneb õpilase andekus, siis tagatakse talle individuaalse õppekava rakendamine ning vajadusel täiendav juhendamine aineõpetajate või teiste spetsialistide poolt haridusprogrammide või haridusautuste kaudu. Järgnevas punktis on reguleeritud õpilasele vajaliku toe väljaselgitamine ning kasutatavad tugimeetmed: üldtugi, eritugi ja tõhustatud tugi.

Kooli 6 õppekava punkt 2.14.1 esimeses lõigus on sätestatud, et haridusliku erivajadusega on õpilane, kelle eriline andekus toob kaasa vajaduse teha muudatusi või kohandusi õppe sisus, õppeprotsessis, õpikeskkonnas (õppevahendid, õpperuumid, suhtluskeel, tugipersonal, spetsiaalse ettevalmistusega pedagoogid ja muu selline) või taotletavates õpitulemustes.

Kooli 6 õppekava järgi on kooli visiooniks olla elutervet ja lugupidavat suhtumist kujundav kool, kus isiksusel võimaldatakse mitmekülgsest areneda. Kooli missiooniks on luua õpilastele tingimused kvaliteetse ja võimetekohase hariduse omandamiseks. Kooli eripära juures märgitakse, et edendatakse erinevaid õppemeetodeid, mis on suunatud õpilase motivatsiooni ja tulemuslikkuse suurendamisele. Õpilaste individuaalset arengut toetatakse olümpiaadidel, konkurssidel, võistlustel osalemise ja tugisüsteemide töö kaudu. Loodud on head võimalused õppetöö ja huvihariduse (huvitegevuse) sidumiseks.

Õppekavas on eraldi osa, mille kohaselt kool toetab iga õpilase individuaalset arengut. Esmaseks toetuseks peetakse arenguestluse läbiviimist lapsevanematega. Eraldi on välja

toodud, et õppe- ja kasvatus korraldamisel arvestatakse õpilaste individuaalsust õppetundides ning väljaspool tunde õppimist toetava hindamise, erinevate õppemeetodite ja –materjalide kasutamisega, täiendava tööga erineva võimekusega õpilastele (nt valikained, loovuring, õpiabi). Õppekorralduse osas on välja toodud, et koolieksami sooritamisest vabastatakse 8. klassi õpilane, kes on antud õppeaastal eksamiaine olümpiaadi maakondlikus voorus saavutanud 1.–3. koha või kutsutud osalema üleriigilisse vooru. 12. klassi õpilane, kes on antud õppeaastal aineolümpiaadi maakondlikus voorus saavutanud 1. koha või on võistelnud aineolümpiaadi üleriigilises voorus, vabastatakse vastava aine koolilõpueksami sooritamisest ning eksami tulemuseks loetakse maksimumpunktid.

Valikkursuste osas võib 4. kooliastmes õpilase või piiratud teovõimega õpilase vanema taotlusel arvestada valikaine kursusena õppimist Tartu Ülikooli Teaduskooli, Tallinna Tehnikaülikooli Tehnoloogiakooli ja Tallinna Ülikooli Õpilaskadeemia kursustel. X Muusikakooli nõusolekul võib kool arvestada 2.–4. kooliastme õpilastel õppimist muusikakoolis muusikaõpetuse osana. Sarnane võimalus on ka 4. kooliastmes võõrkeelte, kunsti ja kehalise kasvatus osas, kui tegemist on õppimisega koolitusluba omavas koolitusfirmas.

Õpilase arengu toetamisena nähakse loovtöö tegemist 7. klassis ning õpilasuurimust 11. klassis. Eraldi on välja toodud õppimist toetav (kujundav) hindamine, mille käigus analüüsitakse õpilase teadmisi, oskusi, hoiakuid, väärtushinnanguid ja käitumist, antakse tagasisidet õpilase seniste tulemuste ning vajakajäämiste kohta, innustatakse ja suunatakse õpilast edasisele õppimisele ning kavandatakse edasise õppimise eesmärgid ja teed. Siin keskendutakse arengu võrdlemisele varasemate saavutustega.

Haridusliku erivajadusega on õpilane, kelle eriline andekus toob kaasa vajaduse teha muudatusi või kohandusi õppe sisus, õppeprotsessis, õpikeskkonnas (õppevahendid, õpperuumid, suhtluskeel, tugipersonal, spetsiaalse ettevalmistusega pedagoogid ja muu selline) või taotletavates õpitulemustes. Andekamatele õpilastele korraldatakse võimalusel süvendatud õpet ainetunni raames.

Hariduslike erivajadustega õpilasele koostatakse vastavalt vajadusele individuaalne õppekava, millega võib kool teha õpilast õpetades muudatusi või kohandusi õppeajal, õppesisus, õppeprotsessis ja õppekeskkonnas. Nende muudatuste tegemisse kaasatakse

õpilase vanem. Kui muudatuste või kohandustega kaasneb nädalakoormuse või õppe intensiivsuse oluline kasv võrreldes kooli õppekavaga tuleb õpilasele koostada riiklikes õppekavades sätestatud korras individuaalne õppekava. Haridusliku erivajadusega õpilastele võimaldatakse õpe väiksema õpilaste arvuga klassis. Gümnaasiumiastmes korraldatakse andekate õpilaste juhendamist ja võimaldatakse õppekavaväliste õpingute või tegevuste arvestamist kooli õppekava osana.

Kooli 7 arengukavas ei ole kordagi mainitud sõna „andekus“, küll aga „hariduslik erivajadus“. Näiteks on toodud, et kool peab oma nõrkuseks hariduslike erivajaduste õpilaste eraldi õpperuume puudumist, v.a logopeedil. Kooli arengukava arenguvaates tuuakse välja, et aastaks 2021 on kõik haridusliku erivajadusega õpilased õppeprotsessis vajalikul määral toetatud. Õppekeskkonna osas on märgitud, et ruumid võimaldavad hariduslike erivajaduste õpilaste kaasamist, projektõppe läbiviimist. Ühe arendusmeetmena on kool näinud haridusliku erivajadustega õpilase õppe koordineerija ametikoha loomist. Tugiteenuste vajadus on kaardistatud, vajalikud ametikohad loodud, kõikidele haridusliku erivajadustega õpilastele pakutakse arenguks vajalikku tuge.

Kooli 7 õppekava punktis 2.4.1 märgitakse, et õpet kavandades ja ellu viies kasutatakse diferentseeritud õpiülesandeid, mille sisu ja raskusaste võimaldavad õpilastel sobiva pingutustasemega õppida, arvestades sealjuures igäühe individuaalsust. Õpilase vanema ja kooli kokkuleppel arvestab kool õppekava välist õppimist koolis läbitava õppe osana (nt rahvusvahelises spordilaagris viibiv õpilane; koduõppel olev õpilane) tingimusel, et see võimaldab õpilasel saavutada kooli või individuaalse õppekavaga määratud õpitulemusi.

Oluliseks tuleb pidada ka Kooli 7 õppekava punkte 8.2.5 ja 9.1.1, mille kohaselt arenguveestlusel analüüsitakse õpilase arengut ja toimetulekut tulenevalt õpilase individuaalsest eripärast ja õpilase, vanema või kooli poolt oluliseks peetavast (näiteks käitumine ja emotsionaalne seisund, hoiakud ja väärtushinnangud, motivatsioon, huvid, teadmised ja oskused). Arenguveestlus võimaldab anda tagasisidet õppekava üldpädevuste, kooliastme õppe- ja kasvatuseesmärkide, läbivate teemade, ainevaldkondlike eesmärkide ja ainealaste õpitulemuste kohta. Arenguveestlusel seatakse uued eesmärgid õppimisele ja õpetamisele. Arenguveestluse oluline osa on õpilase enesehindamine. Samuti jälgivad klassi- või aineõpetajad õpilase arengut ja toimetulekut koolis ning vajaduse korral kohandavad õpet vastavalt õpilase vajadustele. Õpilase võimete ja annete kõrgeimale

võimalikule tasemele arendamiseks selgitatakse koolis välja õpilase individuaalsed õpivajadused, valitakse sobivad õppemeetodid ning korraldatakse diferentseeritud õpet.

Kooli 7 õppekava punkti 10.1.1 kohaselt on hariduslike erivajadustega õpilane, kelle eriline andekus toob kaasa vajaduse teha muudatusi või kohandusi õppe sisus, õppeprotsessis, õpikeskkonnas (õppevahendid, õpperuumid, suhtluskeel, sealhulgas viipekeel või muud alternatiivsed kommunikatsioonid, tugipersonal, spetsiaalse ettevalmistusega pedagoogid ja muu selline) või taotletavates õpitulemustes.

Õppekava punkti 10.1.3 kohaselt võib sõltuvalt õpilase hariduslikust erivajadusest kool teha talle muudatusi või kohandusi õppeprotsessis, õpikeskkonnas ja taotletavates õpitulemustes. Nende muudatuste tegemisse kaasatakse õpilase vanem. Seda täpsustab õppekava p 10.2. Haridusliku erivajadusega õpilase õpet korraldab koolis haridusliku erivajadusega õpilase õppe koordineerija, kes toetab ja juhendab õpetajat haridusliku erivajaduse väljaselgitamisel ning teeb õpetajatele, vanematele ja direktorile ettepanekud edaspidiseks pedagoogiliseks tööks, koolis pakutavate õpilase arengut toetavate meetmete rakendamiseks ja täiendavate uuringute läbiviimiseks. Haridusliku erivajadusega õpilase õppe koordineerija ettepanekul ja direktori otsusel võib haridusliku erivajadusega õpilasele vastavalt põhikooli- ja gümnaasiumiseadusele rakendada järgmisi meetmeid: tugispetsialisti teenus, õpiabi rakendamine või individuaalse õppekava rakendamine. Meetme rakendamise tulemuslikkust hindavad kõik meetme rakendamises osalenud õpetajad ja tugispetsialistid iga trimestri lõpul kokku kutsutud ümarlaua vestlusel. Haridusliku erivajadustega õpilaste õppe koordineerija teeb ettepanekud vanematele ja vajadusel kooli direktorile edasisteks tegevusteks. Haridusliku erivajaduse tuvastamiseks läbi viidud hindamise tulemused ning õpetajate ja spetsialistide tähelepanekud ja soovitused dokumenteeritakse õpilase individuaalsuse kaardil.

Kooli 7 haridusliku ja käitumusliku erivajadusega õpilase õppe korraldamise p 1.2.3 järgi on andekas õpilane haridusliku erivajadusega. Andeka õpilase mõistet täpsustab osundatud korra p 1.3.3, mille kohaselt on andekas I-VI klassi õpilane, kes oma kõrgete võimete tõttu omab eeldusi saavutada väljapaistvaid tulemusi ning on näidanud kas eraldi või kombineeritult eelkõige järgmisi kõrgeid võimeid: üldine intellektuaalne võimekus, akadeemiline võimekus, loominguline mõtlemine, liidrivõimed, võimed kujutavas või esituskunstis, psühhomotoorne (spordialane) võimekus. Andekate õpilaste väljaselgitamisel näeb korra p 1.3.5 ette, et lähtutakse õpilase väga headest õpitulemustest,

silmapaistvatest saavutustest üleriigilistel või rahvusvahelistel aineolümpiaadidel, konkurssidel või võistlustel ning valdkonna ekspertide hinnangutest.

Haridusliku erivajadusega õpilase õppe koordineerija ülesandeks on ka andekate õpilaste õppe ja arengu toetamiseks vajaliku koostöö korraldamine juhendajate ning õpetajate vahel. Järgmises punktis täpsustatakse, et haridusliku erivajadusega õpilase õppe koordineerija toetab ja juhendab õpetajat eriandekuste väljaselgitamisel ning teeb õpetajale, vanemale ja direktorile ettepanekuid edaspidiseks süvendatud pedagoogiliseks tööks, koolis pakutavate õpilase arengut toetavate meetmete rakendamiseks (täiendavad õppetööd, õppekorralduse muutmine, olümpiaadid, täiendavad uurimistööd, ekskursioonid, õppekäigud, lisakonsultatsioonid jne).

Kui õpilase hariduslik erivajadus tuleneb tema andekusest, tagatakse talle individuaalse õppekava rakendamine ning vajaduse korral täiendav juhendamine aineõpetajate poolt või teiste vastava valdkonna spetsialistide poolt haridusprogrammide või teiste haridusasutuste kaudu. Punkti 2.9.1 järgi on individuaalne õppekava hariduslike erivajadustega õpilaste jaoks koostatud õppekava, mis loob õpilasele tingimused võimetekohaseks õppimiseks ja arenemiseks ning p 2.9.2 näeb ette võimaluse koostada individuaalne õppekava vajadusel õpilasele, kellel on eriline andekus. Korra punkt 2.9.4 sätestab, et individuaalne õppekava esitab klassi õppekavaga võrreldes õpilaste kognitiivsele arengule ühe või mitme pädevuse osas vähendatud/suurendatud nõudmised. Selleks tuleb: määrata kindlaks õpilase vajaduste kaetus, probleemi olemus ja individuaalse õppekava rakendamise eesmärk; teha kindlaks õpilaste eeluskused ja olemasolevad ressursid, tugevused, toetussüsteemid; määrata arendatavad oskused (kui õpilasel puuduvad teatavad õpioskused vm oskused); määratleda eeldatavad tulemused; koostada vajadusel eraldi töökava õpetaja töökava juurde; töötada välja hindamiskriteeriumid. Korra punkt 2.9.6 täpsustab, et individuaalse õppekava koostamisel peab lähtuma kolmest põhimõttest: materjal on õpilasele jõukohane, on olemas abistavad vahendid ja õpetaja vahetu abistamine on tagatud.

Kooli 8 arengukava näeb visioonis end koolina, kus arenevad andekad ja loovad isiksused vastavalt õpilase individuaalsusele ning missioonis tuuakse esile vajadus lähtuda õppeprotsessis õppija individuaalsusest, märgata ja toetada loovust ning andekust, samuti kujundada ja toetada õppijate mitmekülgeid huvisid. Arengukava punktis 5.3 tuuakse välja õppe ja kasvatustöö eesmärkidena muuhulgas andekate õpilaste õpimotivatsiooni toetamine ja õppetöö individualiseerimine. Lisaks veel mitmekesiste ja õppija

individuaalsust arvestatavate õppemetoodikate rakendamine (õuesõpe, uurimuslik õpe), oluliseks peetakse ka mitmekesist huviringide olemasolu (näiteks loodus-, näite- ja spordiring, robotika). Õppetöö rikastamiseks nähakse ette koostööd huvigruppidega.

4. JÄRELDUSED

4.1 Andekuse mõiste sätestatus Eesti õigusruumis

Esimene haridusvaldkonda puudutav õigusakt Eesti Vabariigi haridusseadus võeti vastu 23.03.1992 ja jõustus 30.03.1992 ning kehtib 56 korral tehtud muudatustega tänaseni. Osundatud õigusakt kehtestab haridussüsteemi üldised alused. Põhikooli korraldust puudutab põhikooli- ja gümnaasiumiseadus. Selle esimene redaktsioon võeti vastu 15.09.1993 ning kehtis ajavahemikul 10.10.1993 kuni 31.08.2010, mil seadust muudeti kokku 41 korral. 1993. aastal vastu võetud põhikooli- ja gümnaasiumiseaduses ega selle erinevates redaktsioonides ei olnud kordagi kasutatud sõna „andekas“, küll aga tuli 01.05.2004 seaduses kasutusele mõiste „erivajadus“, mis sisuliselt tähendas puudega õpilasi.

Sellel ajavahemikul kehtinud seaduse rakendusaktides, näiteks 1996. aastal kinnitatud „Eesti põhi- ja üldkeskhariduse riiklikus õppekavas“ ning ka hilisemalt 2002. aasta „Põhikooli ja gümnaasiumi riiklikus õppekavas“ oli matemaatika õppekavas mainitud matemaatikas andekaid õpilasi. Samuti nägi haridus- ja teadusministri 08.12.2004 määrus nr 61 „Individaalse õppekava järgi õppimise kord“ ette võimaluse koostada andekale õpilasele individuaalne õppekava. Andekust aga üheski nendest dokumentides ei olnud sisustatud.

Andekuse teematika osas on ajavahemikul 1993 kuni 2010 autor tuvastanud, et 1995. aastal viidi juba Avatud Eesti Fondi poolt läbi projekt „Probleemne laps tavakoolis“ (Leino 2000) ning siis märgiti, et andekatele lastele tuleb pöörata suuremat tähelepanu. 2005. aastal on riikliku õppekava tööversioonis (RÕK üldosa projekt) andekust käsitletud haridusliku erivajadusena. Lähteülesandes põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekava arendamiseks aastatel 2008-2011 seati eesmärgiks andekate laste arengu tõhusam toetamine. Üheski nendest dokumentidest ei andekus defineeritud.

22.01.2009 algatas Vabariigi Valitsus põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse uue seaduse vastuvõtmise, mida menetleti Riigikogus eelnõu 413 SE all. Seaduse eelnõu esialgses variandis oli andekus määratletud kui hariduslik erivajadus. Samas andekust ise ei defineeritud. Eelnõu menetluse käigus sisustati ka andekus. Seaduseelnõu võeti vastu 09.06.2010 ning jõustus 01.09.2010. Selle seaduse § 46 oli sõnastatud järgnevalt:

„§ 46. Haridusliku erivajadusega õpilane

(1) Haridusliku erivajadusega õpilane on õpilane, kelle andekus, õpiraskused, tervises seisund, puue, käitumis- ja tundeeluhäired, pikemaajaline õppes eemalviibimine või kooli õppekeele ebapiisav valdamine toob kaasa vajaduse teha muudatusi või kohandusi õppe sisus, õppeprotsessis, õppe kestuses, õppekoormuses, õppekeskkonnas (nagu õppevahendid, õpperuumid, suhtluskeel, sealhulgas viipekeel või muud alternatiivsed suhtlusvahendid, tugipersonal, spetsiaalse ettevalmistusega pedagoogid), taotletavates õpitulemustes või õpetaja poolt klassiga töötamiseks koostatud töökavas.

(2) Õpilase andekust käsitletakse käesoleva seaduse tähenduses haridusliku erivajadusena, kui õpilane oma kõrgete võimete tõttu omab eeldusi saavutada väljapaistvaid tulemusi ning on näidanud kas eraldi või kombineeritult eelkõige järgmisi kõrgeid võimeid: üldine intellektuaalne võimekus, akadeemiline võimekus, loominguuline mõtlemine, liidrivõimed, võimed kujutavas või esituskunstis, psühhomotoorne võimekus.

(3) Haridusliku erivajaduse väljaselgitamisel kasutatakse pedagoogilis-psühholoogilist hindamist, erinevates tingimustes õpilase käitumise korduvat ja täpsemat vaatlust, õpilast ja tema kasvukeskkonda puudutava lisateabe koondamist, õpilase meditsiinilisi ja logopeedilisi uuringuid. Andekate õpilaste väljaselgitamisel lähtutakse ka litsentsitud spetsialistide poolt läbiviidud standardiseeritud testide tulemustest, väga heade tulemuste saavutamisest üleriigilistel või rahvusvahelistel aineolümpiaadidel, konkurssidel või võistlustel ning valdkonna ekspertide hinnangutest.“

Osundatud sättest nähtub selgelt, et andekust käsitletakse ühe haridusliku erivajadusena, määratletud on selgelt andekus ning kuidas toimub andekuse tuvastamine. Teoorias lähtudes oli Eestis andekuse määratlemise aluseks võtnud nn Marlandi (1971) andekuse definitsioon.

2010. aasta põhikooli riiklikus õppekavas oli välja toodud andekus, kui üks hariduslik erivajadus ning selles korrati PGS (2010) § 46 lg-s 1 toodud haridusliku erivajaduse määratlust. Järgmisel aastal kehtima hakanud põhikooli riiklikus õppekavas enam andekust välja toodud ei olnud.

27.09.2017 algatas Vabariigi Valitsus põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse muutmise ning sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse, mida Riigikogus menetleti eelnõu 519SE all. Algatatud eelnõu eesmärgiks oli eelnõu seletuskirja kohaselt muuta hariduslike erivajadustega õpilaste õppe regulatsiooni, sest erinevatele uuringutele tuginedes ei pidanud tol hetkel kehtiv süsteem piisavalt toetama kaasava hariduse põhimõtteid. Uurides eelnõus seletuskirjas viidatud kaasava hariduse teemalist uuringut selgus, et sellest uuringust olid välja jäänud andekad õpilased. Eelnõu ettevalmistaja on seletuskirjas märkinud, et haridusliku erivajaduse määratlemine tuleb seadusest välja jätta, kui õpilast märgistav ning ei taga õpilasele mingisugust tuge/abi. (Seletuskiri 519SE). Viire Sepa sõnul (2019) tegi MTÜ Eesti Talendikeskus küll eelnõu menetlemise käigus ettepaneku

fikseerida andekuse kui haridusliku erivajaduse (s.h topelt-erivajaduse) määramise alused, kuid eelnõu menetlusest ei nähtu kordagi, et oleks arutatud küsimusi, mis seonduvad andekate õpilastega. Algatatud seadus võeti vastu 10.01.2018 ning jõustus 01.02.2018 ning selles puudub selgesõnaline määratlus, kes on haridusliku erivajadusega õpilane. PGS § 46 lg-st 6 koostoimes § 49 lg-tega 1 ja 2 on tuletatav, et haridusliku erivajadusega on õpilane, kes vajab tõhustatud või erituge. Kehtivas seaduses esineb sõna „andekus“ ühe korra PGS § 37 lg 4, milles nähakse ette andekale õpilasele suunatud tugimeetmed.

Andekust ei ole kordagi mainitud hetkel kehtivas põhikooli riiklikus õppekavas.

Andekuse legaalseaduslik definitsioon oli seaduses mõnda aega sätestatud (ajavahemikul 01.09.2010 kuni 31.01.2018), kuid tänaseks enam mitte. Andekad ja võimekad õpilased õpivad koolis edasi ning nende märkamine on keeruline, sest õpetajad ei oska neid ära tunda nagu nähtub varasematest uuringutest (Saul, Sepp, Päiviste 2007). Väär on seisukoht, et andekad saavad ise hakkama (Sepp 2010), nad vajavad enda toetamist nii läbi arendavate ülesannete kui ka sisemise motivatsiooni (Sepp 2012). Kõige ebaõnnestunumaks tuleb lugeda seadusandja poolt seaduse muudatust, millega kaotati andekuse käsitlemine haridusliku erivajadusena.

Koolidest võib välja tuua järgmise andekuse ja haridusliku erivajaduse käsitluse. Kõikides analüüsitud koolide dokumentides esineb kas sõna „andekus“ või „hariduslik erivajadus“. Andekust on oma arengukavas maininud Kool 1, Kool 2, Kool 5 ja Kool 8, kuid keegi ei ole täpsustanud, mida nad andekuse all silmas peavad. Hariduslik erivajadus on mainitud Kooli 1, Kooli 4 ja Kooli 7 arengukavas ning sisustatud Kooli 4 arengukavas. Õppekavades on andekust märkinud Kool 2, Kool 3, Kool 5, Kool 6 ja Kool 7. Defineerinud on andekuse õppekavas ainult Kool 7. Hariduslik erivajadus on märgitud Kooli 3, Kooli 6 ja Kooli 7 õppekavas ning defineeritud Koolil 6 ja Koolil 7.

Analüüsides koolide dokumente võib tõdeda, et andekuse mõiste jäetakse dokumentidest välja või määratletakse see haridusliku erivajadusena nagu see oli sätestatud kehtivuse kaotanud PGS (2010) § 46 lõikes 1. Ainukene kool, kes on andeka õpilase mõiste defineerinud on Kool 7 ning võtnud siin aluseks nn Marlandi (1971) definitsiooni, mis oli võetud aluseks ka PGS (2010) § 46 lg-le 2, kus sätestati konkreetselt andekus.

Teooria osas sai selgust, et andekuse mõiste defineerimine on keeruline juba teoreetilisel tasandil. Õiguslikult on küll andekus olnud mõnda aega defineeritud, kuid täna Eesti õiguses andekuse legaalseaduslik definitsioon puudub. Sellest tulenevalt on keeruliseks olukorras ka

koolid, kes peavad kaasava hariduse põhimõttele tuginedes õpetama koolis nii õpiabi vajavaid kui ka andekaid õpilasi või teistest erinevaid õpilasi. Kuna seadusandja ei määratle, milline õpilane on andekas, siis peab iga kool ise leidma sellele lahenduse. Samas ei saa seda pidada õigeks, sest nagu juba teoorias märgitud sõltub andekuse määratlus väga paljudest komponentidest ning eesmärkidest, milleks defineerimine on vajalik. Selline määratlematus defineerimisel võib kaasa tuua ka andekate õpilaste ebavõrdse kohtlemise. Kuna andeka õpilasega kaasneb õpetajale lisatöö, siis ei pruugi õpetajad tahta andekat last märgata või ei oska märgata. Selleks, et tagada kõigile andekatele õpilastele võrdsed võimalused teeb töö autor ettepaneku seadusandlikul tasandil taastada andekuse määratlus. Seda enam, et varasematele uuringutele (Saul, Sepp, Päiviste 2007) tuginedes näevad õpetajad andeka õpilasena pigem sellist tubli ja kohusetundlikku õpilast, mitte kui õpilast, kellel on kõrgemaid vaimseid võimeid, kui tema eakaaslastel.

4.2 Andekatele suunatud tugimeetmete sätestamine Eesti õigusruumis

Andekate õpilaste osas on õppetöö individualiseerimise osas kõige paremaks tugimeetmeks peetud individuaalse õppekava koostamist, sest see võimaldab enim arvestada lapse võimete ja vajadustega.

Esmakordselt on individuaalse õppekava järgi õppimist võimaldatud PGS (1993) esimese redaktsiooni vastuvõtmisel. 1996. aastal nägi õppekava ette võimaluse koostada individuaalne õppeplan. 1997. aastal kinnitas haridusminister „Individuaalse õppekava koostamise ja rakendamise korralduslikud alused“ ning see nägi ette võimaluse määrata individuaalse õppekavaga õpilasele riiklikust õppekavast kõrgemad nõuded. 2004. aastal kehtestatud „Individuaalse õppekava järgmise õppimise kord“ sätestas eraldi võimaluse koostada individuaalne õppekava andekale õpilasele, kellel on raskusi klassiga koos töötamisel. Viidatud kord määratles individuaalse õppekava tingimused, muuhulgas tuli individuaalses õppekavas näidata milliseid tugisüsteeme rakendatakse.

PGS (2010) § 18 sätestab individuaalse õppekava koostamise, mis võimaldab muudatuste ja kohandustega õpet intensiivistada. Kehtiva põhikooli riikliku õppekava § 17 lg 8 sätestab individuaalse õppekava koostamise alused.

Individuaalse õppekava korral on võimaldatud ka koduõpet. Esmaselt sätestas selle võimaluse PGS (1993) § 20. Täpsem koduõppe kord kehtestati 1996. aastal ja siis võimaldati koduõpet 4. klassi ulatuses, edasi 1998. aastal 6. klassi ulatuses ning 2007.

aastal kaotati klassi piirangud. PGS (2010) § 23 sätestab võimaluse vanema taotlusel õpetada last koduõppes ning täpsustava ministri määrusega sätestatakse, et õpilasele tuleb koostada individuaalne õppekava.

Teoorias on andeka õpilase toetamiseks mõeldud tugimeetmed jaotatud kolmeks: aktseleratsioon, õppekava rikastamine ja erinevad mitteformaalhariduslikud programmid. Vaatlemegi edasi Eesti õiguses kasutatavaid tugimeetmed selle jaotuse alusel.

Aktseleratsioon. Üks selle võimalik variant varasema kooli mineku näol sätestati PGS (2010) § 7 lg-s 1, hetkel kehtivas seaduses on see § 7 lg-s 4. Andekate õpilaste märkamist erivõimete ja äratundmisena 2. ja 3. kooliastmes nägi ette 2011. aastal kehtestatud õppekava. Teoorias on märgitud, et aktseleratsioon on kõige kasulikum 1. kooliastmes, kus see põhjustab kõige vähem probleeme. Kui andekat õpilast märgatakse alles 2. või 3. kooliastmes võib olla tegemist juba liigselt hilise märkamisega.

Õppekava rikastamine. Valikainete valimist on varasemalt ette näinud algselt vastu võetud PGS (1993) § 31 p 1 kui 2002. aastal kehtima hakanud õppekava. Huvikoolis ainete arvestamist õppetöö osana on lubatud kasutada alates 2018. aastast kehtima hakanud riikliku põhikooli õppekavaga.

Mitteformaalhariduslikke programmide osas võib välja tuua PGS (2010) § 48 lg 2 ning kehtiva PGS § 37 lg 4, mis sätestab andekatele õpilastele tagatakse täiendav juhendamine aineõpetajate poolt või teiste vastava valdkonna spetsialistide poolt haridusprogrammide või teiste haridusasutuste kaudu.

Õppetöö individualiseerimise osas võib õigusaktidest välja tuua järgmised tähelepanekud. Kõige pealt PGS (1993) § 31 p 1 sätestas võimaluse valida õpilasel enda huvidele ja võimetele vastav kool. Õpilaste erivajadustega arvestamist ning nõustamist nägi ette 2002. aasta õppekava. Samas erivajadus oli 2002. aastal PGS sisustamata, kuid võib arvata, et siin peeti silmas pigem puudest tingitud erivajadusi. Õpiabi sätestati 2002. õppekavaga, kuid see oli suunatud pigem järel aitamist vajavatele õpilastele. Ehk viidatud tugimeetmed ei olnud suunatud andekatele õpilastele.

Arenguestluste läbiviimine kehtestati põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse täiendamisega 2004. aastal. Arenguestluste eesmärgiks on õpilase arengu toetamine. 2010. aasta PGS § 37 oli sätestatud õpilase arengu toetamine ning selle lg 1 nägi ette, et õpetajad jälgivad

õpilase arengut ja toimetulekut koolis ning vajaduse korral kohandavad õpet õpilase vajaduste kohaselt. Õpilase võimete ja annete arendamiseks tuleb koolis selgitada välja õpilase individuaalsed õpivajadused, valida sobivad õppemeetodid ning korraldada vajaduse korral diferentseeritud õpet. PGS muutmisega 2018. aastal jäeti viidatud seaduse sättesse alles ainult esimene lause ning täpsustav osa, mis sisaldab individuaalsete õpivajaduste, sobivate õppemeetodite ning diferentseeritud õppe korraldamist jäeti seadusest välja.

Kaasava hariduse põhimõtte sätestab kehtiva PGS § 46 lg 9, mis sätestab, et tulenevalt õpilase individuaalsest vajadusest tagatakse õpilasele võimetekohane õpe ja vajalik tugi õpetajate, tugispetsialistide, abiõpetajate ja teiste spetsialistide koostöös.

Riikliku õppekava üldosa projekt (2005) tõi välja konkreetsed meetmed andeka õpilase toetamiseks: spetsiaalse õppevara, aparatuuri ja tööviiside kasutamine; täiendav õpetajate või muude spetsialistide kaasamine õpilase või klassi (õpperühma) õppetegevuste läbiviimisesse; täiendava õpetuse korraldamine; õpilase erivajadusest lähtuv koostöö lapsevanemaga ja tema nõustamine; kooli personali ja kaasõpilaste teavitamine ja nõustamine.

Kool 1 lähtub õpetamisel lapse individuaalsusest ja selle märkamisest. Oluliseks peetakse huvihariduse lõimumist formaalharidusega ning õppetöö läbiviimist väljaspool õppekeskkonda. Õppekava rikastatakse erinevate projektide ja programmidega. Arenguestuste käigus selgitatakse välja lapse arengupotentsiaal ning seatakse uued õppe eesmärgid. Kool lähtub kaasava hariduse põhimõttest, mille kohaselt peab õpe olema paindlik ning arvestama õpilase eeldustega ning olema kohandatud õpilase vajadustega. Õppetööd diferentseeritakse.

Koolis 2 on õpilastele tagatud mitmekülgne õppekorraldus, mis on avatud, paindlik ja arvestab õppija vajadustega. Õppijate individuaalsuse toetamiseks rakendatakse koolis diferentseeritud õpet ning õppimist erinevates klassitüüpides. Õppekava rikastamiseks tehakse koostööd kõrgkoolidega, et toetada andekaid õpilasi. Ette nähakse andekuse ja loovuse arengut läbi huvihariduse ning õppekava sidumist mitteformaalse õppega. Koolis viiakse läbi arenguestlusi, mille käigus selgitatakse välja õpilase individuaalsed õpivajadused.

7. klassist alates viiakse eesti keele ja matemaatika õpet läbi diferentseeritult kahes rühmas: süvarühmas ja põhirühmas. Andekatele õpilastele pakub kool järgnevaid tugimeetmeid: individuaalsed õppeülesanded ja täiendav nõustamine, individuaalne õppekava, ettevalmistus olümpiaadideks, õpilasvõistlusteks, aineõpetus tasemegruppides, osalemine projektides, õppekäikudes. Individuaalse õppekava osas märgitakse, et see koostatakse, kui muudetakse õpilase klassis läbimise aega või nominaalset õppeaega või õpilasele rakendatud kohandustega kaasneb nädalakoormuse või õppe intensiivsuse oluline kasv võrreldes kooli õppekavaga.

Kooli 3 õpe lähtub õpilaste vajadustest ning huvi tekitamisest, arvestatakse õpilaste eripäradega, õpilase suunamisel lähtutakse tema varasematest teadmistest ja oskustest. Õpetamisel on suur rõhk pandud õuesõppele ja õppimisele läbi kogemuste ning kogukonna kaasamise. Õppeülesandeid diferentseeritakse, kasutatakse uurimislikku- ja projektõpet. Õppetöö rikastamiseks nähakse ette erinevaid õppekäike, koostööd erinevate haridusasutustega (s.h kõrgkoolidega). Eraldi nähakse ette andekate õpilaste toetamine.

Kooli 4 osas võib välja tuua, et kool peab oluliseks arvestada iga lapse isikupära ning individuaalsusega. Õppetöös kasutatakse diferentseeritud ülesandeid, selgitatakse välja õpilase individuaalsed õpivajadused ning valitakse sobivad õppemeetodid. Õppekava rikastamiseks on ettenähtud huvitegevused, projektipäevad, õppekäigud. Tugimeetmetena on välja toodud veel õpetajate konsultatsioonid, individuaalne juhendamine, individuaalse õppekava koostamine.

Kool 5 tähtsustab iga õpilase võimetekohast õppimist ja arengut (s.h loovust). Kool näeb tugimeetmena ette konsultatsioone, individuaalset õppekava, võimekamate arendamist (III koolastmes aineõpetajate tugitunnid andekatele, rühmades keeleõpe, liitklass andekatele vmt, robotika), osalemist konkurssidel, võistlustel ja olümpiaadidel, suurt huviringide valikut. Üleminekueksamitest vabastamine, kui on saadud väga hea tulemus maakondlikul või vabariiklikul olümpiaadil. Õppekavavälise õpingu arvestamine kooli õppekava täitmisel. Õppekava rikastatakse koostöös erinevate partneritega. Arenguestluse käigus lepatakse kokku edasises õppes ja arengu eesmärkides. Andeka õpilase puhul tagatakse individuaalse õppekava rakendamine ning vajadusel täiendav juhendamine aineõpetajate või teiste spetsialistide poolt haridusprogrammide või haridusasutuste kaudu.

Antud kooli paistab silma sellega, et võimekamaid hakatakse arendama alles III kooliastmes, selgusetuks jääb, kas varasemalt ei peagi andekaid/võimekamaid õpilasi märkama ning nende osas ei toimud siis õppe individualiseerimist.

Kool 6 näeb end koolina, kus isiksusel võimaldatakse mitmekülgsest areneda. Õppetöös kasutatakse erinevaid õppemeetodeid, mis on suunatud õpimotivatsiooni ja tulemuslikkuse suurendamisele. Õpilase individuaalset arengut toetatakse olümpiaadidel, konkurssidel, võistlustel osalemise kaudu. Kool peab oluliseks arenguestlusti, õpilase individuaalsuse arvestamisega õppetundides. Õpilaste individuaalsusest lähtuvalt kasutatakse erinevaid õppemeetodeid ja -materjale, võimaldatakse valikained, loovusringi. Üleminekueksamist ja 12. klassi lõpueksamist vabastamist, kui saanud väga hea koha maakondlikul või üleriigilises voorus. Valikkursuste, võõrkeelte, kunsti ja kehalise kasvatus arvestamist õppekava täitmise osana 4. kooliastmes, teatud piirangutega. Samuti 2.-4. kooliastme puhul muusika arvestamist, kui muusikakoolis käiakse samas piirkonnas. Andekate õpilaste osas nähakse ette võimalus korraldada süvendatud õpet ainetunni raames või koostatakse individuaalne õppekava. Andekate õpilaste juhendamist korraldatakse gümnaasiumiastmes.

Kool 7 näeb kõige olulisema tugimeetmena arenguestlust, mille käigus lepatakse kokku edasised eesmärgid, mis võimaldab kõige paremini välja selgitada õpilase individuaalsed õpivajadused. Õppetöös kasutatakse diferentseeritud ülesandeid, vajadusel kohandatakse õpet õpilase vajadustest lähtuvalt, õpetamiseks valitakse sobivad õppemeetodid. Hariduslikust erivajadusest lähtuvalt võidakse teha õpilasele muudatusi või kohandusi õppeprotsessis, õpikeskkonnas või taotletavates õpitulemustes. Eraldi tuuakse välja andekate õpilase arengut toetavad meetmed (täiendav õppetöö, õppekorralduse muutmine, olümpiaadid, täiendavad uurimistööd, ekskursioonid, õppekäigud, lisakonsultatsioonid jne). Samuti on õppekavas sätestatud, et andekale õpilasele tagatakse individuaalse õppekava rakendamine ning vajaduse korral täiendav juhendamine aineõpetajate poolt või teiste valdkonna spetsialistide poolt haridusprogrammide või teiste haridusasutuste kaudu.

Kool võimaldab valikkursuste läbimist arvestada õppekava täitmise osana, mida võib pidada õppekava rikastamiseks.

Kool 8 näeb end koolina, kus pööratakse suur rõhku õpilase individuaalsusele, loovuse ja andekuse märkamisele ning toetamisele. Oluliseks eesmärgiks on seatud andekate õpilaste õpimotivatsiooni toetamine ja õppetöö individualiseerimine. Õppemeetoditena kasutatakse

õuesõpet, uurimuslikku õpet. Õppetööd rikastatakse koostöös erinevate huvigruppidega ning huviringidega.

Kokkuvõttes võib välja tuua, et andeka õpilase toetamiseks on väga erinevaid tugimeetmeid, õppetöö rikastamine, erinevad õppemeetodid, huviringid jm. Koolid peavad väga oluliseks arenguestluste läbiviimist, mille käigus selgitatakse välja õpilase individuaalsed õpivajadused ning seatakse arengu eesmärgid.

Koolid näevad ette andekatele õpilastele individuaalse õppekava koostamist ning selle rakendamist, õpetajate poolset juhendamist ning haridusprogrammides ja teistes haridusasutustes osalemist. Samas ei ole ükski kool näinud ette võimalust läbida õpe tavaõppest erinevas tempos, kuigi töö autorile teadaolevalt on 2 koolis õpilane läbinud õppe tavaõppest erinevas, kiirendatud tempos.

Koolid peavad oluliseks nagu teoorias õpilasest lähtumist, kuid arvestades klasside erinevaid suurusi on õpilase individuaalsusega arvestamine õpetajate jaoks keeruline.

KOKKUVÕTE

Magistritöös vaadeldi andekuste mõiste kasutamist kolmel erineval tasandil. Kõige pealt teoreetiliselt, siis Eesti õiguskorras pärast 1992. aastat ning kaheksas Harjumaa koolis. Samuti vaadeldi neil kolmel tasandil andekatele suunatud tugimeetmeid.

Andekuse mõiste osas võib välja tuua, et teoorias on märkimist leidnud andekuse mõiste defineerimise keerukus, seda fenomeni enda keerukuse tõttu. Andekuse mõistmiseks on kasutatud mitmed erinevaid mudeleid, mis ka töös käsitlemist leiavad. Andekuse määratlemine haridusliku erivajadusena leidis esmakordset kasutamist USA-s 1969. aastal ning on kasutusel nn Marlandi definitsioonina. Eesti õiguskorras leidis andekuse defineerimist 2010. aastal jõustunud uue põhikooli ja gümnaasiumiseadusega. Vastu võetud seaduses määratleti andekus haridusliku erivajadusena ning defineerimiseks kasutati nn Marlandi definitsiooni. 2018. aastal jõustunud muudatusega andekust enam haridusliku erivajadusena ei määratleta. Andekad õpilased õpivad sellest muudatusest sõltumata koolides edasi, mis sundiski autorit uurima, kuidas koolid sisustavad oma dokumentides andekust. Seda põhjusel, et kehtiv põhikooli ja gümnaasiumiseadus näeb ette andekale õpilasele tagada individuaalse õppekava koostamine.

Analüüsidest valitud koolides andekuse või haridusliku erivajaduse mõiste kasutamist selgus, et andekuse mõiste oli defineeritud vaid ühes koolis (Kool 7) ning lähtus defineerimisel tänaseks kehtivuse kaotanud põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse andekuse sättest.

Andekas õpilane vajab oma ande arendamiseks ja õpimotivatsiooni hoidmiseks õppe kohandamist ning individuaalsemat lähenemist. Selleks kasutatakse andeka õpilase toetamiseks erinevaid tugimeetmeid. Teoorias jaotatakse andekatele suunatud tugimeetmed kolmeks: aktseleratsioon, õppekava rikastamine ja erinevad mitteformaalhariduslikud programmid.

Eesti õigusaktides on neist kasutusel kõik. Kõige selgemini on välja toodud aktseleratsioon, mis võimaldab õpilasel kooli minna enne koolikohustuslikku iga. 2018. aastast kehtiva õppekavaga võimaldatakse õppekava täitmisena arvestada õpitulemuste saavutamist väljaspool kooli, mida võib käsitleda kui õppekava rikastamist. Ning

viimasena mitteformaalhariduslikke programmide läbimist võimaldab põhikooli- ja gümnaasiumiseadus andekatele õpilastele.

Õppetöö individualiseerimise osas näeb kehtiv seadus ette individuaalse õppekava koostamist.

Koolide dokumentide analüüsist nähtus, et koolid peavad ise kõige olulisemaks 2004. aastast kehtestatud arenguestluste läbiviimist. Vestlus võimaldab välja selgitada õpilase individuaalsed vajadused, võimed ja huvid ning kohandada õpet just talle sobival viisil. Õppetöös kasutatakse diferentseeritud ülesandeid, õpet tasemerühmades, õpetamiseks valitakse sobivad õppemeetodid. Õppekava rikastamiseks kasutatakse osalemist erinevates huviringides. Mitteformaalhariduslike programmides osas on koolid välja toonud õpilaste toetamise valmistumisel erinevateks võistlusteks ja olümpiaadideks.

Andekate õpilaste osas nägi enamus koole ette individuaalse õppekava koostamist.

Töö eesmärgist püstitatud küsimused said töö käigus järgmised vastused:

1. Andekuse mõiste on olnud Eesti õigussüsteemis sätestatud ajavahemikul 2010 kuni 2018 ning mõiste oli sisustatud nn Marlandi definitsiooni järgi. Hetkel kehtivas õiguses on andekuse mõiste sisustama. Analüüsitud koolides oli andekus defineeritud ainult ühes ja seda varasemalt kehtinud seaduse järgi. Kahes koolis on andekus määratletud, kui hariduslik erivajadus.
2. Andekate laste toetamiseks on teoorias kasutusel kolm tugimeedet: aktseleratsioon, õppekava rikastamine ning mitteformaalhariduslikud programmid. Õpilase toetamiseks nähakse ette õppe individualiseerimine. Nii õigusaktides kui koolide dokumentides olid leitavad eelmainitud toetusviisid.

Andekate õpilaste toetamine sõltub nende võimalikult varajasest märkamisest ning selleks, et tagada kõigile andekatele õpilastele võrdsed võimalused teeb töö autor ettepaneku seadusandlikul tasandil taastada andekuse määratlus.

KASUTATUD ALLIKAD

Cropley, A. J. & Urban, K. K. 2002. Programs and Strategies for Nurturing Creativity. Heller, K. A., Mönks, F.J., Sternberg, R. J. & Subotnik, R. F. (Eds.), *International handbook of giftedness and talent* (pp. 481-494). Oxford: Pergamon.

Eesti Vabariigi haridusseadus. RT 1992, 12, 192; RT I, 13.03.2019, 43. <https://www.riigiteataja.ee/akt/113032019043>, (08.05.2019).

Eesti Vabariigi Põhiseadus. 1992. RT 1992, 26, 349; RT I, 15.05.2015, 2. <https://www.riigiteataja.ee/akt/115052015002>, (15.05.2019).

Haridus- ja teadusministri 08.12.2004 määrus nr 61 „Individuaalse õppekava järgi õppimise kord“ RTL 2004, 155, 2329; RT I 2010, 41, 240. <https://www.riigiteataja.ee/akt/824971> (12.05.2019). Kehtis ajavahemikul 26.12.2004 kuni 31.08.2010.

Haridus- ja teadusministri 11.08.2010 määrus nr 40 „Koduõppe ja haiglaõppe tingimused ja kord“. RT I 2010, 56, 367; RT I, 06.03.2018, 3. <https://www.riigiteataja.ee/akt/102082017005>, (11.05.2019). Kehtis ajavahemikul 01.09.2010 kuni 09.03.2018.

Haridus- ja teadusministri 21.12.2007 määrus nr 83 „Koduõppe kord“. RTL 2008, 3, 27; RT I 2010, 41, 240, <https://www.riigiteataja.ee/akt/12903204>, (12.05.2019). Kehtis ajavahemikul 01.09.2008 kuni 31.08.2010.

Haridus- ja teadusministri 28.02.2018 määrus nr 6 „Koduõppe ja haiglaõppe tingimused ja kord“. RT I, 06.03.2018, 3. <https://www.riigiteataja.ee/akt/106032018001>, (12.05.2019). Kehtib alates 09.03.2018.

Hariduse ja kasvatuse sõnaraamat. 2014. Toim Erelt, T. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Haridusministri 07.06.1996 määrusega nr 16 kinnitatud „Kodu ja haiglaõppe korraldamise juhend“. RTL 1996, 83, 477; RTL 1998, 335, 1370. <https://www.riigiteataja.ee/akt/31264>, (12.05.2019). Kehtis ajavahemikul 27.07.1996 kuni 18.11.1998.

Haridusministri 12.09.1997 määrusega nr 17 kinnitatud „Individuaalse õppekava koostamise ja rakendamise korralduslikud alused“. RTL 1997, 161, 888; RTL 2004, 155,

2329). <https://www.riigiteataja.ee/akt/35931>, (12.05.2019). Kehtis ajavahemikul 01.11.1997 kuni 25.12.2004.

Haridusministri 30.10.1998 määrusega nr 26 kinnitatud „Koduõppe kord“. RTL 1998, 335, 1370; RTL 2000, 84, 1234. <https://www.riigiteataja.ee/akt/89188>, (12.05.2019). Kehtis ajavahemikul 18.11.1998 kuni 28.07.2000.

Kaufman, J. C., Kaufman, S. B., Beghetto, R. A., jt. Creative giftedness: beginnings, developments, and future promises. <https://scottbarrykaufman.com/wp-content/uploads/2011/06/Kaufman-Kaufman-Beghetto-Kaufman-Persson-2009.pdf>, (15.05.2019).

Kello, K. 2004. Andekas laps ja ühiskonna arengu põhimootorid. *Haridus* 3, 5.

Kontor, A., Tiirmaa, L., Randma, L. ja Kulderknup, E. 2013. Individuaalne õppekava kui õpilase individuaalse arengu toetamise üks tugimeede. SA Innove. <http://www.hev.edu.ee/?id=259>, (12.05.2019).

Krull, E. 2018. Pedagoogilise psühholoogia käsiraamat. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Käis, J. 2018. Õpetuse alused ja teed: üldine didaktika. Tartu: Studium.

Leino, M. 2000. Andekad probleemsed lapsed. *Haridus* 2, 39-42.

Lähteülesanne põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekava arendamiseks aastatel 2008-2011, 17.06.08. https://www.hm.ee/sites/default/files/lahteulesanne_oppekavade_arendamidseks_2008-2011.pdf, (12.05.2019).

Marland, S. P. Jr. 1971. Education the gifted and talented volume: Report to the Congress of the United States by the U.S. commissioner of education. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED056243.pdf>, (15.05.2019).

Mönks, F. J. 2004. Andekus ja loovus. *Haridus* 3, 14-17.

Pfeiffer, S. I. 2012. Current Perspectives on the Identification and Assessment of Gifted Students. *Journal of Psychoeducational Assessment*, 30(1) 3–9.

Pittelkow, K. ja Jacob, A. 2004. Andekas laps: avasta oma lapse anded ja võimed. Väike Vanker.

Põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava. 2002. Vabariigi Valitsuse 25.01.2002 määrus nr 56. RT I 2002, 20, 116; RT I 2010, 6, 22. <https://www.riigiteataja.ee/akt/12888846>, (05.05.2019). Kehtis ajavahemikul 01.09.2002 kuni 31.08.2010.

Põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava. I osa. Üldosa. (Projekt). 2005. Tartu: Tartu Ülikooli õppekava arenduskeskus. http://www.hillside.ee/oppekavad/Yldosa_arenduskeskus.pdf, (08.05.2019).

Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus. 1993. RT I 1993, 63, 892; RT I 2010, 41, 240. <https://www.riigiteataja.ee/akt/13202786>, (09.05.2019). Kehtis ajavahemikul 10.10.1993 kuni 31.08.2010.

Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus. 2010. RT I 2010, 41, 240; RT I, 13.03.2019, 119. <https://www.riigiteataja.ee/akt/113032019119>, (09.05.2019).

Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse 412 SE menetlus Riigikogus. <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/ea1419fd-f0fe-a3a7-3ed8-aa9ef6f44a58>, (09.05.2019).

Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse muutmise ning sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse 519 SE menetlus Riigikogus. <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/3b567a86-345e-41d9-8ed4-01977cbec99f>, (09.05.2019).

Põhikooli riiklik õppekava. 2010. Vabariigi Valitsuse 28.01.2010 määrus nr 14. RT I 2010, 6, 22; RT I, 14.01.2011, 7. <https://www.riigiteataja.ee/akt/128122010017>, (09.05.2010). Kehtis ajavahemikul 01.09.2010 kuni 16.01.2011.

Põhikooli riiklik õppekava. 2011. Vabariigi Valitsuse 06.01.2011 määrus nr 1. RT I, 14.01.2011, 7; RT I, 14.02.2018, 8. <https://www.riigiteataja.ee/akt/114022018008>, (09.05.2019). Kehtib alates 17.01.2011.

Põlka, H. 2018. Andekusfenomeni konstrueerimine avalikus kommunikatsioonis. [Dissertatsioon]. Tallinna Ülikool. Tallinna Ülikooli humanitaarteaduste instituut. Tallinn.

Renzulli, J. S. 2002. Emerging Conceptions of Giftedness: Building a Bridge to the New Century. *Exceptionality*, 10(2), 67–75.

- Saul, H., Sepp, V., Päiviste, M. 2007. Andekus kui hariduslik erivajadus: olukord Eesti üldhariduskoolides. Tartu: Tartu Ülikooli Teaduskool. https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/40910/Uld_Andekus_Eesti.pdf?sequence=1&isAllowed=y, (05.05.2019).
- Sepp, V. 2010. Andekusest ja andekatest lastest. Tartu: Atlex.
- Sepp, V. 2013. Andekuse psühholoogia ja pedagoogika küsimusi. [e-kursuse materjal]. Tartu Ülikool. <https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/35407/Andekus1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, (05.05.2019).
- Sepp, V. 2019. Magistritöö autorile esitatud suuline kommentaar 15.05.2019.
- Sepp, V. Kas talendiks sünnitakse või arenetakse? *Andeka ja innovaatilise mõtlemise õpetamise teooria ja praktika koolides. 1. osa.* https://pacagenda.lv/images/stories/Erasmus/EE_Part_1_Methodology_School_of_Talents.c.pdf, (08.05.2019).
- Sepp, V. 2012. Andekas õpilane klassis. Abiks õpetajale andekate õpilaste tuvastamisel ja toetamisel. Tartu: Tartu Ülikooli Teaduskool.
- Sternberg, R. J. 2005. The theory of successful intelligence. *Interamerican Journal of Psychology*, 39(2), 189–202.
- Sternberg, R.J., Forsythe, J., Hedlund, J. jt. 2003. Praktiline intelligentsus argielus. Tallinn: Külim.
- Subotnik, R., Olszewski-Kubilius, P., & Worrell, F. 2011. Rethinking giftedness and gifted education: A proposed direction forward based on psychological science. *Psychological Science in the Public Interest*, 12, 3–54.
- Unt, I. 2005. Andekas laps: raamat õpetajale ja lapsevanemale. Tallinn: Koolibri.
- Vabariigi Valitsuse 06.09.1996 määrusega nr 228 kinnitatud „Eesti põhi- ja üldkeskhariduse riikliku õppekava“ RT I 1996, 65/69, 1201; RT I 2002, 20, 116. <https://www.riigiteataja.ee/akt/23657>, (09.05.2019). Kehtis ajavahemikul 01.09.1997 kuni 31.08.2002.

Vikat, M., Ruukonen, I., Noormaa, E., Toro, L. & Vennik, M. 2001. Andekas laps ja tema arendufaktorid. *Veisson, M. (toim). Väikelaps ja tema kasvukeskkond II*, 155-169. Tallinn: TPÜ Kirjastus.

SUMMARY

This work is written on the “The concept of talent and the treatment of supportive measures for a talented student in Estonian law and schools in Harju County“

The aim of the master's thesis is to find out how talent and talented students are supported by supporting measures in Estonian law and schools in Harju County. Document analysis as a method has been used for carrying out the work. On the one hand, legislation on the topic of work in the field of education in Estonia has been analyzed since 1992. On the other hand, the current development and curricula of the 8 schools have been analyzed as the sample.

It is not possible to unambiguously define the talent as a complex phenomenon, and therefore its definition in law has not been easy. Talent in Estonia has been defined as a special educational need in the Basic Schools and Upper Secondary Schools Act (01.09.2010-31.01.2018). In 2018, a direct definition of special educational needs was abolished. In the work has been investigated why such a change has been necessary and what changes it has brought to support talented students. The analysis shows that the definition of special educational need is no longer considered necessary as it labels pupils and does not provide them with the necessary support. The law allows a talented student to draw up an individual curriculum as a supportive measure for today, to provide additional guidance by subject teachers or other professionals through educational programs or educational institutions. An analysis of school development and curricula showed that school documentation provides as much individualisation as possible for a gifted student, the use of differentiated learning materials, and preparation for the Olympiad.

The author of the thesis is proposing to redefine talent as a special educational need so that a talented pupil can benefit from more supportive measures.

Keywords: talent, support, regulation in law

LIHTLITSENTS

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Heldin Pajumägi (sünnikuupäev: 24.09.1975)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Andekuse mõiste ja andekat õpilast toetavate tugimeetmete käsitus Eesti õiguses ning Harjumaa koolides“, mille juhendajad on Viire Sepp ja Hasso Kukemelk
 - 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Viljandis, 19.05.2019